

MÓRICZ
Szabad
Hajduk

OSZK

N. M.

190939

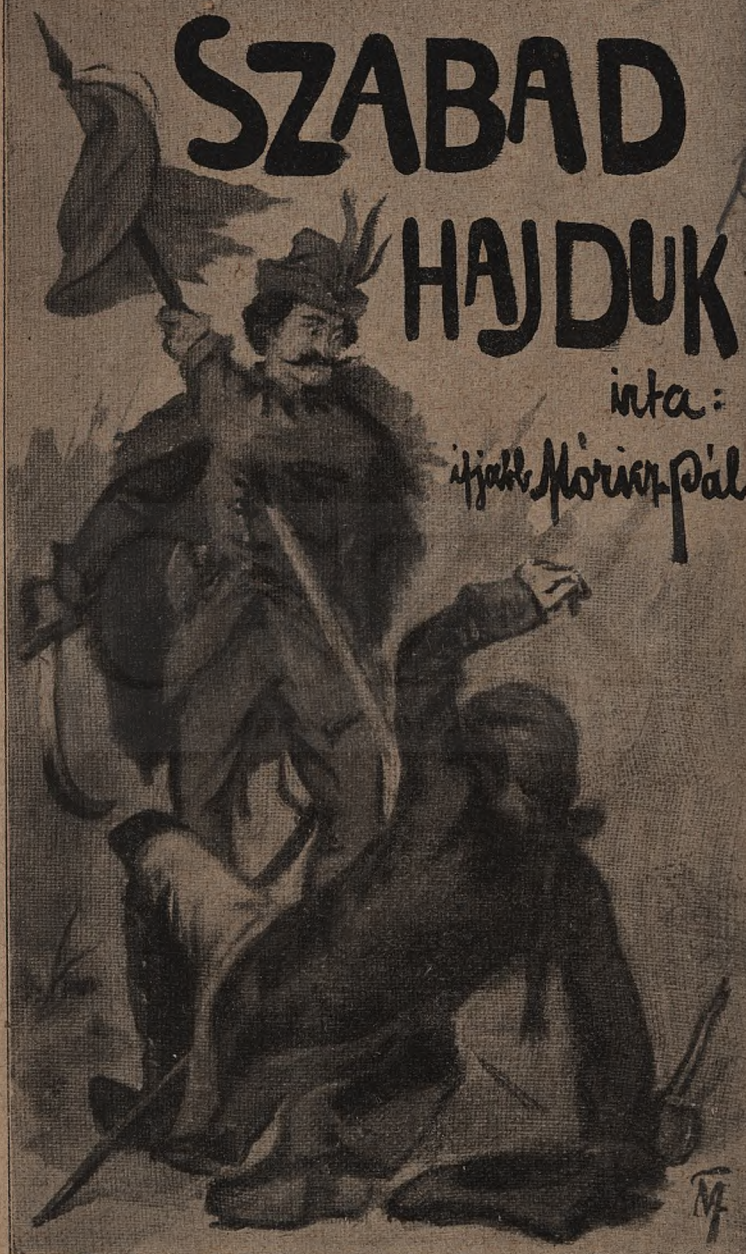
OSZK

OSZK

SZABAD HAJDUK

intá:

ifjabb Moricz Pál

Ára 2 korona

OSZK

IFJABB MÓRICZ PÁL

SZABAD HAJDUK

SZABAD

HAJDUK

intá:

ifjabb Móricz Pál

OLYK

190939

190939

M. N. MUSEUM KÖNYVTÁRA
I. Nyomt. Növedéknapló
1909. évi 452. sz.

DARÓCZI HADNAGY LEÁNYAI.

Gyöngye kis pompánk vala még akkoriban minekünk, amikor még Nánáson nagyszakállas Daróczi hadnagy uram is élt. Kőből, téglából alig építkezett valaki. Az elsőbbség vályogból, kevés téglalappal, építék házaikat, alig gondoltak ők is a későbbi fiúággal. Az alacsonyabb rendűeknek elég megfelelő volt a földbe vajt, ágasokra rakott kunyhó is, melyben ember, barom együtt lakott.

Mindjárt a város alján kezdődött a nádas, a réti tenger, mely bűvő rejteket kínálgatta, ha váratlan, „Alláh“-t ordítva, előszáguldott a török és gyujtogató tatár, vagy a császári vezér vértezett német lovasai, kik korántsem voltak jámborabbak a szüzek után leselkedő pogánynál.

Csupán a templomot építették erősebb téglalappal és kő fundamentumokra. A templom dombon emelkedett. Téglából épült minden oldala. Körülvéve bástyákkal. A négy sarkon kerek, török hasú bástyatorony, miknek „kásamata“ a népies nevük. Háborúság idején oltalmára szolgáltak—nemcsak az Úr szerény hajlékának, hanem a marczona hajduknak is. Akiknek büszke fejéért arany tallért fizetett bizonyos Szejdi pasa, midőn több napi viaskodás után sok száz és

száz janicsárok elhullása után bevette a rombalőtt szoboszlai templomváracsot, ahol a kapzsi mohamedán csupán holtakat és haldoklókat talált.

Szejdi pasa hajdu fejekkel megrakott terhes szekereket küldött Istambulba a padisához . . .

A református hívőknek csillagos tornyait sokszor méthatlanul támadták a nagyszakállas Daróczy hadnagy idejében is, mely vitéz hadnagy hajduival elpusztította az éhes farkasként lappongó ráczok gyilkos fészkeit. A Videt, Tedejt, Maladont és a ráczok többi más apróbb községét.

Még a búsongós, szívet olvasztó kálvinista soltárokat is gyakorta felváltotta a hivalkodó, hatalmában büszkén zúgó pópista zsolozsma, melynek énekes papjai erőszakkal vagy ravasz úton foglalgatták a kálvinisták templomait. Akik hitük gyakorlásában gátolatván, mint a tiszapolgári nemes hajduk is, az ősi fészektől, a fekete fejfás temetőktől nehéz szívükkel megváltván, indultak szomorú, vándor útra . . . Énekeltek szívettépő bús soltárokat üldözött szegények.

A nánási hajduk templomát sem kerülték el a fanatikus barátok, amelynek pedig csekély egyházi kincsei háromlábú ónkannában, két ezüst aranyos serlegekben, a szent communióhoz tartozó egyéb más edényekben és olyan asztalkendőkben számoltattak, mik arannyal voltak áttörve. Igazi török himezett munkák zöld selyem alapon. Tiszteletes uram őrizé a templom és a kázamáta kulcsaival az egyház kincseit . . . A külföldi iskolában is forgolódott tiszteletes uram, kinek csattos vala a czipője és ki a sok olvasás mián már okulárét is használt. Fizettetvén pénzben 45 forintokkal, búzában 20 köböllel, melynek fele azonban abajdos vala. Fa 10 szekérrel járult neki. Kévés nád

200 kötés. Boglya széna 20. Elegendő őrlés. Teme-
tésért, esketésért 1 forint; aki hajdu pedig a keresz-
telésért sokallotta a 24 denárt, tyúkkal és kenyérrel
szolgált az . . .

*

Nyár volt. Égető dolog idő. A férfi nép kint a távol
mezőségen foglalatoskodott. Suhogott a kasza. Dúdolta
a hajdu a piros pipaes között a régi szép hajdu nótá-
kat „végek“ híres vitézeiről, akiktől származtak a
nemesi jussú szabad hajduk.

A szélfogónál pedig szekérhez kötve abrakolt a
nyergelt ló. A hajduvitéz még szántogatás közben is
nyergébe akasztva hordozta a csákányt. Nyakában lógott
a kurta, tölcsérescsövű, kerek szerkezetű karabély,
oldalán a görbe szablya, mely mint bárd széles. És a
báránbőr sipka mellől kemény sastoll begyeskedett
az égre.

Az asszonyok — szép hajdu asszonyok libegő
szempilláikkal, gyöngé piros arczukkal, otthon a tűzhely-
nél perzselődtek. Némelyiknek olyan kék a szeme, tömör
aranyként fénylő a haja, mint a niebelungi dalokban.
De daczosan villogott a másiknak fekete gyémántja,
kinek teljes, csucsorított édes szájacskája felett érde-
kes selyem gyöngépehely barnult; de mint csak gyöngy-
virágfehér pillangócska szárnyain a tulipánt repülő
barna himpora . . . Gondosan kutyulgatták, kavargat-
ták a párolgó fazekakat. Zehernyáskodtak a lusta
cselédleányokra, kiknek közönséges paraszti származása
a kövér puffadt arczukból, topa, nehézkes lépésük-
ről mindjárt kitünt a virágos nádként ékes, piczi piros
csizmás, karsú hajdu menyecskék és leányok között . . .
Savanyú tárkány levest készítettek. Füstölt disznó-

hússal főzték, mely étek, mezei munkásnak, az árnyékos karám alatt igen kedves.

Tiszteletes uram, keze ügyében tartván a vékony pálczára szegezett légy csaptatót, nagyban elmerülve öreg írást olvasgatott. Úgylehet Kálmáncsehi Sánta Márton predikátor uram valamelyes vitázó iratát lapozgatta, melyben a keményszívű predikátor úr tüzes taplót rakosgatott ungorkodó jezsuita barátok vádaskodó, mérges nyelvére. Ezenközben nagy lódobogás, fegyvercsörgés támadt . . . Felemelte a tiszteletes a fejét. Azt hitte szemei kápráztak az ablakra lehajló szőlő leveleken keresztül. A ház körül, a kertben sok-sok idegen öltözetű német lovas vitéz, csillogó páncczelos zsoldos had robogott fel szilaj lovakon A tiszteletes uram alig eszméle, alig válthata szót az egyházzfival, ki az oldalajtón a bokros hátulsó kertbe kirohant, már is nyílt az ajtó. Borotvált arcú pápista barátok és mord zsoldos katonák törtek be. Villogott a kardjuk. A templom kulesát követelték fenthéjázó hangon, hogy nevében édes szívű Mária asszonynak, az egyedül üdvözítő, igaz katolika egyház tulajdonaként vegyék hatalmukba a kálvinista hajduk egyszerű fehér templomát.

Tiszteletes uram tartóztatta őket. A fenyegetések daczára tiltakozott az erőszakosság ellen. Leginkább addig akarta tartóztatni a betörőket, míg az elmenekült egyházzfi e bajban híradással leend nagyszakállas Daróczi hadnagynak . . . Végül is a zsoldosok reárohantak, leteperték, megkötözték és kínozták, mígnem a feltört vasas ládikóból előkerültek a kulesok.

Nagy diadallal indultak a jézsovita barátok a templomba. Jóillatú tömjént elegendőt hoztak. Nem

felejtették otthon az aranyos keresztet, buksi fejű ezüst szenteltvíz locsolót és öreg kapcsos könyveket sem a fráter ministránsok. Hímezett miseingüket, az arannyal elegyes selyem takarókat felöltötték már a barátok, kik ha egy misét végig mondhatnak a szegény hajduk templomában, a pápás keresztet azonnal be is állíthatták az Úr asztala helyére, mert akkor olyan vala a törvény.

Egyházi uram futva futott nagyszakállas Daróczi hadnagyhoz, ki öreg szenátor társaival, úri portáján hűsölt. A nagyobbik, hűvösebbik házban tanyáztak. Panaszolkodának az időknék szigorú járása ellenében, méltatlan sarczolásairól pápás németi embereknek, mikor a hit úgy üldöztetik, hogy gályákra hurczolják a jámbor lelkipásztorokat is. Eb a sorsa a magyarnak. Bár föltámadna nagy Bocskai.

Az elrémült egyházi szavára kardot kötött nagyszakállas Daróczi hadnagy, meg néhány begyült öreg vitéz bajtársa. A kurátor és az egyház más bensői pedig az asszonyokat verbuválták össze, akik szenvonókkal, seprővel, mángorló fával rövid perczek alatt összegyűltek. Rohantak a templomhoz, melynek ajtajában a vértés német sem tarthatta vissza őket . . . Mert félre lökték az öles vitézeket. Mint kígyók, úgy besiklottak az asszonyok.

Egy bátor hajduasszony a toronyba is feljutott. Megzúgatta a nagy harangot, melynek bőgő hangja felriasztá a csendet, mi ezüstszálú békanyálon ringatózdik a messze kéklő pusztaságban.

Más asszonyok, nehogy vér szennyezze a fehér templomot a jezsovita barátokat lökdösték ki az Úr asztala mellől. Belecsimpaszkodtak a hadonázó zsoldos nyakába, karjába, akik ámultokban alig is tudtak véde-

kezni e fürge szoknyás, különös ellenség ellen. Majd a falakon kívül megsörrent a kard, koppant a kopja . . . Közben puffogott a német puska. Kénes füstje vakított, mint némely gonosz ködfelhő. Nagyszakállas Daróczi hadnagy vágatott elő a vitézeivel. Fejérhajú öreg vitézek. Széles pallost forgattak. És hét sugár fiatal legény, kiknek hosszú selyem haja a pánczélt mint illatos barna selyem köpeny, úgy takarta. Büszkén villogott kerek kék szemük. Ágaskodott a paripa alattuk. Fehér kezükben a fényes kard, mint a halál angyalának szárnyasuhintása, akként suhogott . . .

Daróczi hadnagy leányi voltak ezek, kik közül még a legidősb menyecske is, mint pártás fehér leány. Mert a hajdu leány, a hajdu menyecske odaelő megülte a vadparipát. És aczélosabb volt, mint más fajnak a férfinépe. Gyakran lóháton szállította az elemózsiát a tiszaparti földsánczhoz, mikor Harangodnál az ellenségre leselkedtek a férfiak. Honnét harangszóval jelezték a támadást, mely mint zengő jel, úgy szállott aztán őrtanyától-őrtanyára.

De gyakorta meg lóháton menekültek a hajduságot égető hadak elől, kiknek fejére azonban, ha kellett, a templom bástyáiról a nehéz köveket is reádobálták. Merészen oda koppintottak a csákánynyal is.

— Hajh! rajta! kurjantott nagyszakállas Daróczi. Villogtatta véres csatakardját. Hullott a német. Futott a német, mert a harangszóra a pusztákról is hazaszállingóztak a felhevült hajdu vitézék tajtékos paripákon. Még itt-ott küzködött egy-egy fáradt német. Aki közülök menekülhetett, menekült.

Számos német holtan maradt ott a gyepen, de nagyszakállas Daróczi hadnagy szép fiatal vitézi közül is több, kik karcsúk voltak derékban; de széles a

válluk, nyíló sötét kék virág a szemük. Mint barna selyem : a pánczélümögön végig bomlott illatos asszonyi hajuk. Fehér orezájuk ime ezek közül is néhánynak halottivá sárgult, mint a tuba rózsa hervadásának idején, de erősen zengett bent a fehér templomban a régi kálvinista ének :

Te benned bízunk eleitől fogva,
Uram téged tartottunk hajlékunknak . . .

HITVÁNY CSÁSZI ÚR.

Szegény bolygó kuruczoknak piros karmazsin esizmáik már megfakultak, el is rongyosodtak a szomorú bujdosásban, mikor hajdani vitéz kurucz, szobozslai hajdu Császi Miklós úr a gazdag debreczeni czivitással háborúságba elegyedett. Minémüképpen keletkezett ez a háborúskodás, azt az 1714-dik esztendőben hosszasabban elpanaszlotta a kopott kurucz hajdu nagyméltóságos palatinus uramnak. A debreczeni híres nagyvásárban, a hétországra jeles nagy szabadságban, Kis Gáspár nevezetű debreczeni polgár csalfasággal próbált a hajdun alku közben erőt venni. E miatt verekedésbe elegyedtek. Való igaz, hogy Császi úr kurucz tudomány szerint megtapogatta bizonyos nevezetű Kis Gáspár polgáruramat. Ámde Gáspár polgár kezdeményezte az esetet.

Mégis lám, a kölcsönös panaszra, a rókahitű debreczeni bírák a debreczeni embert abszolválák, nem úgy Császi urat. Marasztalták 100 forintokban. És hogy le nem tehetette az embernek kívánságára ezt a pénzt kopott Császi úr, noha czímeres gyűrűjét előmutatta, kezeseket is állított, jószágot is denominált, a debreczeni bírák semmivel semmit nem gondolván, áristomba tevék Császi urat. Ott sokáig rabságban tartották.

Onnét osztán irosgatott mindenfelé. Keserves panaszt jelentgette. De némely levelei kezökben akattanak debreczeni bírának. Némelyikben a bíró felől keménkén talált írni. Bíró úr azon még inkább megharagudott és az alsó büdös tömlöczbe vettette Császit. Ámde onnét is jelentgette keserves panaszt. Abból is kezökbe akatt. Annál inkább haraguttak. Végre azt kívánták a szegény rabtúl, adjon reverzálist magárúl. Soha rabságárúl meg nem emlékezik. Az igazságát nem keresi. Nem szabadulván különben, Császi úr kintelen volt adni. De mihelyt megszabadult, mindjárt a nagyváradi káptalanba ment. Retractált. Mit is megértve a debreczeni bírák, előkerülvén, kérték, tegyen le arrúl a dologrúl. Inkább megegyeznek. Pénzt is fizetnek. Megis ígértek vala 500 tallért, de ekkor előálla Pósalaki János, a gögös szenátor, nótáriusságot viselt furfangos első polgár. Egy valódi czivis diplomata, ki mint debreczeni deputátus Posonban és Bécsben is ügyesen forgolódott az udvari uraknál. Azt mondá ez a Pósalaki:

— Miért adnánk Császinak, olyan hitván embernek 500 tallért, hiszen ahol ő elkölt öt forintot, a város elkölthet ötezeret . . .

Eképpen elveré a bírákat az egyezkedésrül. Császi úrnak semmit sem adának, mert ki koldussal perel: üres táskát nyer.

(Megindul a pör és a debreczeni deputátusok is útra indulnak.)

Azonban a czivis gög ezúttal számos évekig húzódó perlekedéseknek, kellemetlenkedéseknek és költségeskedéseknek lön okozója. Mert a „hitván Császi“, a debreczeni követek nevezték így a szoboszlai száрма-

zású nemest, Posonbúl, Bécsbúl, küldözött leveleikben, a vásznat nem hagyta bordában pusztulni. Memoriálisát benyújtotta ő felségeikhez is és panasza mellett hatalmas pártfogókat nyert. Különösebben vuklis Pálfi Miklós gróf nagyhatalmú országnádor úr állott melegen a kopott kurucz pártjára. Kancellárius úrnál erősen sürgette a Császi dolga eldöntését.

E kellemetlen részről, de egyéb városi ügyek intézése végett is, rezgelődni kezdett a debreczeni tanács is. Az 1715-dik esztendőben kiküldötték Pósalaki János és Dányádi János szenátor urakat, hogy Posonban és Bécsben, az akkori kormányhatalom eme két jeles rezidenciájában, Debreczen érdekei mellett szorgoskodjanak.

Hat-hét lovaktól vontatott ekhós fedelű kocsin indultak el a követ urak. A különös fogatot nyeregből kormányozta a debreczeni gubás kocsis. Az elsőbbik ülésről nem hiányzott az íródiák sem, valamiként a kifent bajuszú, hosszú zsiroshajú, fegyveres városceledek sem. Egyhangú ütemben haladt ez a elemózsiával, kulaacsokkal, a hosszú tartózkodáshoz és úthoz szükséges mindennemű málhákkal telerakott debreczeni kerekés bárka. Követ uraimék a kényelmes, bőrozott hátulsó ülésen helyezkedtek el, a hívő ember bizodalmaival, ki testamentumát is megírta és biztos kéz alatt tudja családja érdekeit. Hihető, hogy a két bekecses úr ülése alatt rejtőzött ama finoman vasalt láda is, melyben a szükséges irományokat, a nemkevésbé szükséges némely kövér tallérokat, ragyogó sárga arany pénzeket tartogatták rezeskardos követ uraimék.

Ezen ősz nem lévén esős, kerékagyat akasztó sártengert nem árasztott az utakra. Azértlan az utazás is elég kedélyesen folyt. A követ urak, ha midőn már

belefáradtak az egyhangú utazásba a rókavörös, őszi színű magyar pusztákon keresztül, közbe-közben megpihentek és szívesen ellakomáztak más városokbeli régiebb időkbeli becsült jó ösmerőseiknél, miképp például Nagy-Győrben, a győri Fürödös uram ebédjén. Ottan szívesen tartották őket. „Sok szép étkekkel. Elsőben mint méz, olyan édes ürmös borral. Utána egy-két pohár közönséges jóízűvel, továbbá igen szép színű, kedves ízű hat esztendőssel . . .“

Posonban, Bécsben meg már rendes szállóhelyük volt a debreczeni deputátusoknak. Pósalaki uramnak Posonban, 1715. októbrisz 15-én, keltezett egyik leveléből nyilván kitudódik, hogy a komoly politizálás, diplomatiszálás, fiskáliskodás mellett mi más csintalanságokra is szerek voltak követ uraimék. Ugyanis Pósalaki úr üzente ezt a kis gonosz üzenetet Lévai István uramról, ki Pósalakiék előtt deputátuskodott Posonban és Bécsben, úgymond: „Nem hijjában mondotta Lévai István úr, hogyha vasraverik is, nem jó Posonban, mert érzette a dolgát. A mosó Asszonya reánk jött nagy hassal, mellyet tapogatván, kérdezte Ő kglmét . . . Ha ez is reánk erőssödik, nem tudom, hogy kell kielégíteni.“

(Kuruczok hajdani fővezére.)

Ezenközben a Császi dologban megindultak mindkét fél részéről a patalirozások, a puhatolódzások. Császi uramat vuklis gróf Pálfi nádor pártfogolta. A debreczenieknek meg gróf Károlyi Sándor generálist sikerült valamennyire a pártjukra vonni. Mert a hajdani kurucz fővezér a kanczellár úrnál, Bécsben fentjárnán, többször is előhozakoda a Császi dologával. Csak ezt az egy esetet említem fel, mikor a kanczellár úrnál ebédelt és az édes tokajitól már bizalmasabban

oldódott az urak nyelve, ekkor Károlyi uram ismét előhozakoda a Császi dolgával. A debreczeniek bizodalmas, megnyert emberének, bizonyos Hunyadi kancelláriai tanácsos urnak fülehallására háromfertály óráig beszéllette el a hitvány Császi úr sok dolgait... Még a kurucz táborból ösmerte a generális ur Császit. Hányszor akarták felakasztani. Miképp élődik. Orczátlankodik. Magát vereti és kenyerét azzal keresi. Beszéllette az egykori kurucz főgenerális. A tüzes tokaji bor feloldotta a nyelvét és fürtös fejét könyökére támasztotta. De úgy lehet, a mult emlékein szíve ekkor ellágyult. Hihetőleg elméjébe ötlött a nagy urnak, hogy tárogató riadásakor Császi sem vala oly hitvány ember. Ha orczátlankodott is, de derekasan kente-fente csákányával a czopfos németeket is... Azért végül elmélázva hozzá tette a nagy úr:

— Mindazonáltal nem kellett volna a nemes embert mindjárt tömlöczbe vetni.

Úgyszint' eképp vélekedett a kancellárius úr is Pósalaki előtt. Megmondotta az úri színe előtt udvaroló deputátusnak:

— Nem kellett volna kigyelmeteknek a nemes embert tömlöczre vetni. Ő sokat panaszkodott kegyelmetek ellen.

Síma nyelvű Pósalaki hűségesen felelt erre. Ajánlkozott, addig is, míg a Császi dolga felől a relációk és információk megérkeznek, ő szolgál szóval és magyarázattal. Mint tanácsbeli ember és évek óta nótárius, ösmérője a dolognak. Mire a kegyelmes úr mondá:

— No ha kegyelmed nótárius, meghallgatom. Akkor tudnia kell.

Pósalaki „elbeszélvén végig“ a kázust, termé-

szetesen a saját érdekük szerinti előadásban, a kancellárius megbiztatta a ravasz deputatust. Ha így van, akkor nem kell félni. Ha így van, hiba nem léssen az aktusban.

(A Császi nyelve a kardjánál is veszedelmesebb fegyver.)

Császi urat a palatinus ajánlván, a kancellárius úr „in consilio“ előhozá mégis a dolgát. Hunyadi tanácsos, a debreczeniek bizodalmas, megnyert embere, alig hogy megérté a Császi nevét. Szólott a kancelláriusnak. És deskribálta „micsodás ember“ ez a Császi. Ámde a kancellárius úr aggályait ő sem oszlathatta el, mert mondá:

— Akár micsodás legyen, de minthogy Ő felségének memoriálisát beatta, palatinus urunk kommen-dálta, elő kell venni a dolgát.

Úgyis történt. A Császi memoriálisát felolvasták. Beszélgettek fölötte, de semmi kedvezőt nem találtak ezen erős, keserű írásban debreczeni bírákra. Azért úgy határozták a tanácsosok, hogy a dolgot a nemes városnak megírják és információkat kérnek.

Császi pedig panaszát megtevéen, azon erősködött, hogy a várost deputációra a Tábla eleibe evokálják. Császinak különösen ezen mozgólódása keserítette el a dölyfös Pósalaki uramat. Még bizodalmas emberének, Hunyadi tanácsos úrnak is szemrehányólag panaszol-kodott. Mondá:

— Annyi sok mocskolódásaiért bizony törvényre húznók Császit, de rezidencziáját sehol sem tudjuk. Semmije sem lévén, semmit sem vehettünk rajta . . . Hogy ne fognák legalább Ő felségéék sem pártját.

Maga Hunyadi tanácsos úr gyöngén tudta vígasz-talni Pósalakit:

— Mit tenne kegyelmetek vele? Az ő rossz nyelvét ki foghattya meg? . . .

Eképp bebizonyult, hogy Császi úrnak a nyelve még a rettegett kuruczi, hajdu kardjánál is veszedelmesebb fegyver.

(Pósalaki megjed.)

Bizakodott Pósalaki, szóval, ajándékokkal, magas protekcióval mégis csak erőt vehet a Császi szájaszkodásai fölött. De mikor szóbeli előadását a magas protektorok mellett sem vették elégnak és a Császi-ügyben a tanuvallomások felküldését követelték tőle, megjedte. Ekkor írta haza a tanácsnak: „Mindjárt megjedtem, hogy most öntik alá a forró.”

Később ismét amiatt panaszkodott, hogy a Császi információk későre jönnek. És hogy Baranyi Mihály bíró úr előtt mint kezdődött, mint folyt, mint eskütt meg és mint végződött, ki ne maradgyon, mert azon fordul meg a dolog. Annak kérdik az okát, miért kellett reverzálist venni tőle, ha nem félték valamitül?

Aggodalmasan sürgette azért az információkat, mert — úgymond — ha evocáltatja kegyelmeteket Császi, én velem nem éri meg kegyelmetek, mert a Causa Personális lévén (úgymint az Bíró és Magistrátus vagy Tanács Fejének, jószágának elvesztésében álló), Personalem compositionem requirit, ha nem hiszi kegyelmetek, az evocatióból megláthattya.

Az 1715. év december hó 15-én Kis Gáspár urat is Bécsbe kérette Pósalaki, ki ugyanekkor Posonból szinte Bécsbe indult.

(Pósalaki füstöt érez.)

Mikor Pósalaki János uram Bécsbe megérkezett, Hunyadi tanácsos ő nagysága már várta. Deákocskával üzent utána. Jó szívvel várja. Nagy beszéde van vele.

Pósalaki mindjárt füstöt érzett. Dányádi urammal egyakarattól megbeszélgetvén a dolgot, mind a bátorságos beszélgetés okaért, mind hogy tanácslása szavát vehesse, „nem kívánt, de nem is mert üres kézzel menni.“ Az „elszánt discretiot“, 25 aranyat tiszta papirosba pakolva, zsebben vitte el a consiliárius urhoz. Ő nagysága mindjárt audientiát adván, elsőben is a Császi dolgára tért át.

— Nem is hinné kelmetek, minémű nagy emberek fogják pártját, mint a palatinus úr is.

Pósalaki uram ekkor, diskurzus közben, alkalmatosságot veve consiliárius úr mutatott sok jóakarattyanak megköszönésére és hogy további tanácsával is élhessen a nagyságos princípális úrnak, „sokszori patrocziniumának recognitiójára praesentálta a discretiót“, melyet ő nagysága kevés vonogatással elvevén, — megköszöne.

Okosan számított a ravasz Pósalaki, hogy a consiliárius ur jóindulatát eképp felmelegítette. Mert a nagyságos úr azonnal bizodalmasabbnak mutatkozott hozzá. Nagyméltóságának, a nádornak egy levelét mutatta fel. Ebben fontos tudnivaló dolog volt megírva. Hogy nagyon tévednek a debreczeniek, ha azt hiszik, hogy Császi most már költségekből kifogyván, nem mehet előre, sőt a nyavalyás Császinak árestáltatása így csak elnyomódik . . . Csalódnak. Gondja lészen reá, írta a nagy úr, hogy a parázs ne aludjék el a hamu alatt.

Most rökönödött meg igazán Pósalaki. Még sürgősebb levelet írt bírák uraiméknak. Hogy a dolog „elmosására“ most már a felsorolt szükséges információkon, alkalmas tanukon kívül kívántatik egyéb is. Gondolni lehet, hogy mi? Igen-igen sok csengő-pengő, aranyos hátú „discretió.“

Tehát nyilvánvaló, egyforma volt minden időben a Deákné vászna.

(Császi úr alázkodik.)

Végre a „Császiána informátiók“ is felérkezének. Pósalaki annak a párját megküldte palatinus urunkhoz is. És homályos, a „discretiora“ czélzó szavakkal kifejezé reménykedését, hogy talán leültethetik a maga judikátusa alá való kívánástul a — szappan mellett.

Pósalaki reményvirágait nagyban növelé egy másik körülmény. Már az 1716-dik esztendő vala és Császi Miklós már annyira kifogya a költségekből, hogyha a Dányádi szava hihető, Dányádit felkereste. Száz arannyal is megelégedne már. Elfogyott a pénze. Gúnyolódik Dányádi. Pénze nincsen. Hanem bolondságával, ahol kaphat valami vékony ebédet, avval megelégszik. Osztán nagy dölyfösen elutasította:

— Száz pénz sincs rám bízva . . .

Az üres koldustarisznyás egykori kurucz tehát tovább folytatta a harczot az ország leggazdagabb, leghatalmasabb czivitása ellen. Tanulságos az elbizakodott czivítás harczy modora. Folytatom. Következik a történet a kegyelmes úr szappanjáról.

(A kegyelmes úr szappanja.)

A két debreczeni követ úgy a Császi dolgában, mint városuk egyéb ügyes-bajos érdekében, dicséretes buzgalommal működött a posoni és bécsi székhelyeken. És mivel „a gonoszlelkű Császi hamis informátióival“ még jobban a maga pártjára hódította a palatinust, mellékesen megjegyezve, ama kornak egyik legigazabb, leggavallérabb főurát, ők debreczeniek viszont a kancellárius úr Ö excellenciáját igyekeztek a sorompóba

beállítani. E végből világosították előljáróságukat is. Tanácsokkal szolgáltak a bíráknak. Pár odavetett sorban híven rajzolták a kegyelmes kanczellár úr karakterét, aki midőn végre kihallgatáson fogadta őket, mindjárt ezen kezdte:

— Úgy! De talán szappan is terem Debreczenben?

— Most csak postai alkalmatossággal jöttünk kegyelmes úr, felelte Pósalaki.

És nem hiába dicsérték mindenfelé a híres debreczeni szappant, a kegyelmes urat is erősen foglalkoztatta ez a szappankérdés. A másik találkozásukkor ismét kérdezte a debreczeniektől:

— No nincs még szappan?!

— Kegyelmes uram! Nem jött szekér! Nincsen alkalmatosság, mentegetődztek a debreczeni nemzetes urak.

— Nem hozhatnák fel könnyű kocsin? piritotta őket ő kegyelmessége. Aki annyira szívére vette az elmaradott debreczeni szappant, hogy midőn negyednappal később a deputátusi sessión a debreczeni deputátusokkal is összetalálkozo, reájuk sem nyájas tekinteteket nem vete, hanem csak oldal szemmel néze. Hozzájuk nem szóla. Habár minden más deputátusokhoz nagy placidetost mutatott is fejének hajtogatásával. És amíg a sessio tartott, kevés volt, akihez szót nem ejtett.

Pósalaki épp azért sürgősen és szemrehányólag írta haza Debreczenbe: „Mi eleget gondolkoztunk róla és javallanók, hogy könnyű szekeren küldene kegyelmetek vagy két darabot . . . Nagyobbat tézsen áránál a becsi.“

(Császi diadalmaskodik.)

Eképp arannyal, szappannal sikerült a furfangos debreczenieknek egész az 1717-dik esztendő tavaszáig tartóztatni, lúgozni a „hitván Császi úr“ dolgát. De végleg még sem moshatták el. A kopott kuruczot annyira megsegítették magas pártfogói, hogy folyamodványa folytán az egész debreczeni tanácsot az 1717. esztendőben május hava 24-dik napjára, Posonba, törvénybe idézték.

Hitvány Császi úr tehát mégis diadalmaskodott. A kevély czivisek, rókaeszükkel több kibúvót nem lelven, megalázkodtak, csakhogy a nagyobb bajtól meneküljenek. És az ez esztendőbeli debreczenvárosi protocolumban rövid, de mérges szavakkal ez van feljegyezve : „A Császi Miklós féle mocskos ügyben kiegyeztek.“

BOROS PILA, A BŰBÁJOS.

Azokban az alacsony, ágasokra épült házakban, miknek tenyérnyi hólyagablakán, télvíz idején, árván pislákol ki a ködös éjszakába a mécs, nehéz földszagú volt a taposott pádimentum. A pislogó olajmécs inkább még növelte a homályt, melyből, a súlyos bőrkucsmákkal, fakó árnyakként váltak ki az öreg hajduk. Csöves bundájuk is vala nekik, de a melegség mián térdükre leereszték. A fehérnépek, miközben rokkájukat pergették, aggodalmas, félelmes tekinteteket vetettek a piczinkó ablak felé, mert néha úgy rémle nekik, mintha orca vigyorgott volna be onnét, minek formáját adni könyvekben bűvár predikátor uram is bajos szerrel tudná, de mik kísértésére az emberi világnak léteznek: — lidérczeknek, bűbajosoknak neveztetve. Mint nemes Nánás városában az 1734-ik esztendőben Boros Pila, kit még a deákgyermekek is, schólában járók, boszorkánynak, bűbajosnak mondtak.

A viselős asszonyokat különösképpen rémítette. Hiszik, nem hiszik, de Tóth Jánosné, a szabad paraszti ágról, hit alatt állította, hogy nála fekete disznó alakjában járt és megmarczingolta bölcsőben ringó kis gyermekét.

Rendelkezett Pila a baglyok felett is. Ahová a villogós szemű uhu madárt sötét éjszaka a világító

ablakra elküldte, a koporsót előre megcsináltathatták ott. És rector uram, ki kántorságot is teljesíte a bástyákkal kerített fehér templomban, ő tiszteletessége is megrághatta a kalamusát. Siralmas kálvinista halotti búcsúztatót készíthete e házhoz.

Magas vala, szőke vala Boros Pila, mint az inquisitiók könyvében iratott is róla. Vörös övet is viselt . . .

Pediglen vörös övet viselni, hogy nem tiszta boszorkánytulajdonság, amely hitet valló ember ennek letagadója, no az sem járt soha éjszakának idején az Oláh Mihály uram malmában a „szer“ után nézni, mint Stephanus Kóss, kocsis ember, kit gazdája parancsolt oda és mene . . . Őszi éjszaka volt. Jógazda Oláh Pál uram kapujáig elért már, a kertek alján történt ez, fehér lepedős valamit látott itt, de hogy micsoda? Nem tudta. Megragadták és kocsin elvitték, mert többen is voltak. Kivitték a pusztaságba. A kosárhalom alá. Hol már farkas is csapásol. Kezdődik a rétség süppedékes mezőivel . . . Itt megtáboroztak. Tüzet is raktak. Ettek. Ittak. Tánczoltak. A domb tetején pedig csodálatos árnyék alakok, kiknek égett a szemük, nádsípokkal sípoltak boszorkányos nótákat . . . Karikában járta a táncz. Öreg és fiatal menyecskék libegő lepedőben ugrándoztak villogó szemű réti manókkal, kiket mikor megcsókoltak a boszorkányok: lidérczláng lobbanását látta Stephanus Kóss az ajkukon. Kóss-t Boros Pila tánczoltatta és mikorra a kóbor farkasok üvöltése elhangzott: végződött a mulatság. Átkos esküvel kellett megfogadnia, hogy szólással nem lesz a történekről senkinek. Hajnalban, mikor örölös emberek jöttek a malomhoz, kiizzadva, megsárgulva, lázbeteg a malombálvány alatt ott találták Stephánus Kósst.

Már szőkébb asszony nem is találtatott Boros Pilánál, kinek kék karikás szeméje, mint a kék posztó olyan sötét volt és ha a lóra csak sanda szemmel nézett, már is megmerevedett az. Még öreg Sári Péter uram sem volt képes ezen ló nyavalyáján igazítani, pedig a Sáriak ösmertek minden gyógyító füvet. Kuruczkodott oda Nyúzó ezredes uram alatt is Sári és mondák, hogy oly hatalmas tudománya vala neki, amely tolvaj udvarába beférközött, annak lába legyökerezett ottand, mígnem Sári uram erős pálcázás után szégyenszemre ki nem űzte portájáról. Azonban Pilához képest gyöngé vala még az ő tudománya is.

Mert csakugyan akkor is mily Istenellenes ördögösségre vetemedé Pila, mikor a beteg Martin Kóssnak Hadháznál a hadházi tudós, javas asszonytól hazahozták a bájitalt és füvet. Már éjszaka volt. A fekete macska álmosan durúszolt a kuczkóban. A gazda, az öreg Kóss, a külső szérüskertbe ment ki utánnézni a kocsisoknak, az asszony, a felesége a pitvarban babrált valamin, midőn keserves jajgatást hallott belülről, beteg legényfia kiáltotta :

— Anyámasszony, jöjjön be, mert mindjárt megölnék ezért a fűért . . . Bátor hajduasszony volt Kóssné asszony, de olyan zsibaj hallatszott odabent, hogy minekutána az úri imádságot elrebegette, csak akkor mert benyitni . . . A fia halaványon, tajtékos szájjal feküdt az ágyon. A fű nem volt sehol . . . Boros Piláék az ablakon keresztül kivitték a beteg legény keziből a gyógyító füvet.

De ördögös parázna vala ennek a szöke asszonynak még csak a szerelme is . . . A bojgó Tar János, akit a familiája nem akart elősmerni, volt a paráznaságban mátkája . . . Az a fekete Tar, ki a

temetőben halottak sírját is felásta már. Ezt szerette Pila. Ördögös szerelem vala ez. A lidérczeknek, garabonczásoknak, kriptájlakó halálfejű valamiknek szülő szerelme, mert mikor Pila asszony fekete Tarral paráznalkodott, mindenütt erdő-berek támadott körülöttük, hogy senki meg ne láthassa őket . . . És csak Szilágyi György juhászt is, mint rémitette Pila, mikor a kínyes káplárral bemenvén szobájába, az ajtót bezárta, az ablakot bedugdosta és úgy voltak odabent és György juhász mondá neki, hogy hadnagyok elé adja a dolgot.

— Szóba ne keverj, mondá Pila, mert bizony, míg ilsz, megemlegetsz. Olyat cselekszem, hogy még Tatarországból is haza kell jönnöd . . . Hiában perel én velem az egész város . . .

Saját édes vérét sem kímélte Pila, mert a boldogult urától fia is vala neki. Még is tallérjait mind szeretőjének, a fekete Tarnak adogatta, kit bitangnak is neveztek. És midőn a menyé, férje küldésére, elment hozzája és kérlelte a napát, hogy ne pocsékolná a pénzt bojgó bitangra, oly annyira megharagudott, hogy mondotta :

— Várjál reá, mert nagyon megbánod ezt . . .

Ezen éjjel éppen kenyeret dagasztott a fiatal menyecske, ki férjével az anyja házánál lakott. És mintha csak nyárfalevélle változott volna, a teknő mellett egyszerre annyira reszketni kezdett.

— Édesanyám, mondá, hí engem a napam ki a házbúl . . .

— Ne menj édes leányom, inté az öreg asszony, ki már az ágyban, a dunyha alatt feküdt.

De a fiatal asszony mégis kimene, mert kikellett neki mennie, majd azonban jajgatva jött be :

— Jaj édes anyám, én oda vagyok, mert megbotlám egy fekete kantába, de én meghalok három hétre . . .

Úgy is történt. Betegségében eleget is mondogatta :

— Jaj ne hagyjatok meghalni, mert a hitvány Tar pénzéért kell nekem meghalni . . .

*

Magas, szőke asszony volt Boros Pila. Vörös övet is viselt. Ámde a hadnagy uramék büntető kezének súlyától a vörös öve sem bírta megoltalmazni.

Kint az árkon kívül, a szállásokon, a fürmender úr istállója kigyúladt egy éjszaka, amelyben a hóka csikó is abrakolt, mi a főkapitány uram számára nevelődött. Ez is beleégett . . . Ugyanekkor a szolgálomberek, a gerádják alatt, a tűzhöz közel, elcsípték Boros Pilát. A sötétben, mint tolvaj farkas, bújni akart. Vallotta, hogy gyógyfüvet szedegetni indult ki a temetőbe, de, számos tudvánlévő ördöngös cselekedetei miatt, szavának hitelt nem adtak a nemes urak. Borzalmas máglyahalálra ítélték. És bűbajos Boros Pilát a vaskoporsóban, mint a gyújtogatókat szokták, megégették az akasztófa dombon, ahová a fekete varjak a közeli ákáczosra még ma is eljárnak.

CSÍSZÁR MÁTYÁS ÚR HADNAGYSÁGA.

Bizalmas nagy jóakaró uraim, kedves lelkeim, higgyétek meg, a tisztesség, a becsültetés olyan, mint a fehér szárnyú lepke bogár, sokszoron elkerüli a hívalkodó tűzi liliomot, de rászáll a bokor tövében rejtőző szerény ibolyára.

Nemzetes és vitézlő Csíszár Mátyás úr is, a Liliomkút közirül, dehogyan számított arra, hogy valaha még nemes város hadnagyának is beválasszák, hisz mindig nehezebbre esett az öregnek a betüvetés és mégis beválasztották.

— Pedig hisz kaphattak volna kelmetek az Oláhok, a Csohányok, Dézsány-Kovácsok, Fodorok közül fakturásabb embert is, mint én, dühögte az öreg úr foghegyről, ki semmit sem sajnált úgy, mint azokat a délutáni jó borozgatásokat az abádi Médi szomszédokkal, meg néhány öreg bizalmas jó komájával, mely baráti alkalomkor oly jól elbeszélgettek a Rabutin járásáról, kurucz vitézek portyázásairól, az 1739-edik esztendőkbeli szörnyű pestisről, no meg a Saja Andrásné számos csintalan, pajzán viselkedéséről, csokolózdásairól és ideoda bujkálásairól egyik-másik reástarti szenator uramékkal is . . . Hogy este csak lefeküdt és elaludt az ember, mint a méz, mikor már nem bírta tovább emelgetni a virágos orrost.

Hanem annál büszkébb vala a választásra a Csizsár familiának kicsinyje-nagyja. Mikor a hadnagy uram legény fia, a Mihály, a szolgákkal a mezei munkából hazaérkezett, a kis pendelyes fiú is ezzel az újsággal szaladt a kapuba bátyja elejbe:

— Mihály bácsi, Mihály bácsi, hallotta ked? Megválasztották az atyust hadnagynak? Hát mit eszik ked? czeberét vagy zsendiczét?

*

Valának pedig ez időtájt egészen más articulusok, statutumok, ordinatiok mind hajduk egész disztriktusában, mind közönségesen Nánás városában, mint jelenben. Így például sem a hadnagy uramnak, sem a szenator uraiméknak nem adtak fizetést, hanem ami innét-onnét csöppent, no meg a tisztesség a felelősséggel együtt. De meg a városi mézárszéket bérelő székgazda uraiméknak is jó kötelességük vala szolgálatni a tanácsuraknak, személy szerint, évenként tizenkét font faggyút, mi nem más boszorkányságra használódott, mint szenátorné asszonyaimék gyertyákat öntöttek és mártottak a faggyúból, hogy legyen azután a téli estéken előljáró uraiméknak, otthon úgy mondódott az asszonyoknak: „melynek világánál ítékezni“, de igazában, amint történt, különösen Csizsár uram hadnagysága alatt, melynek világánál poharazni. Eő kigyelmééknek, márhogy székgazda uraiméknak, ugyancsak jó kötelességük volt számos font hússokkal is szolgálni a város hivatalos vezetőinek, még pedig minél kevesebb csontok nélkül, ahányszor csak ordinárius hadnagy úr város gazdájának parancsolásban kiadta:

— Most pedig len édes fiam, hogy ez nehéz tanácskozás egészségünk ellen ne essék, hozass Ábrók mesteréktől az székből húsokat. Főzessed is meg az tömlöcztartó feleségével, azután szolgáltassad fel elénk, savát, borsát jól megadván, mert ma valójában fogas vala az mi ülésünk.

— Bölcsen beszél hadnagy uram! Nagy igaza vagyon hadnagy uramnak, így meg az emberséges szenátorok szólottak közbe, kiknek a számnélküli gravamenek, inquisitionális és portio ügyek tárgyalásába nemcsak a fejük, de a gyomruk is gyakran belekordult.

— Te meg fiam, Mátyás hadnagy úr még a tapasztalatlan városi belső cselédet is figyelmeztette, mert minden fiatal új házas gazda ember tartozott egy esztendőig bér nélkül szolgálni a nemes várost, — te meg fiam, ugyan lódulj már át a városgazda uram után és kérd ki tőle az almáriumból azt a nagyobbik, zöldebbik butykost, amelybe árendátor uraimékkal ép a tegnap mult napokban töltetem néhány itcékkel abból az híres diószegi szilvóriumból. Kóstoljuk meg már egyszer azt is, ugy-e nótárius uram? Ugy-e nemes szenátor uraimék?

Mert árendátor uraiméknak is tartozó és illő kötelességük volt nemcsak az Úri Szent Vacsorához szükséges bort kiszolgáltatni, hanem a város nemes tanácsát is annyi akó és pint ó- és új borokkal ellátni, a „Nemes Város külön-különbféle szükségeiben“, mint amennyit a hadnagy uram természete kívánt és amennyit az érdemes szenátorok gyomra megbirt. Pedig az sokat megbirt. Különösen mihótátúl Csiszár úr ült a hadnagyi székbe, aki mint mondva is volt, bárányszelíd jólélek volt, de csakhogy felette kedvelte a hajdu barátságot.

Minekutána a párolgó, rózsás lében úszkáló paprikás tokányból is megfelelőképen fogyasztottak szenátor uraimék, családiasan körülülvén a törvénykezés tintapecsétés, de máskülönben oly szigorú zöldasztalát, annakutána becsülettel forgatni kezdék a kupákat is. Áldomás-áldomást ért, sőt a viczenótárius uram, aki valamikor de valamicsoda tréfás, nótás debreczeni diák volt, akárhányszor el is dalolta a régi jó kurucz nótát :

Hozz bort a magyarnak,
Pálinkát a tótnak,
Sert a németnek!
Igyunk bort, pálinkát,
Mert most ingyen adják;
Noha majd idővel
Megkérik az árát . . .

Mert a szóbeszéd szerint ez vala a vitézlő Császár Mátyás úr nótája, aki a többek között, nagy búsulásában, ilyen tanácsülés alkalmával úgy becsuto-
rázott a nemzetes úr, hogy már nem is tuda a lábán állani.

— Hejnye, hejnye! Mit csináljunk, mitévők legyünk már mink a mi jó hadnagy urunkkal, sopánkodtak a józanabb szenátorok, hogy is szállítsuk hát haza? Mert vak hajduvárosi éjszaka volt.

A város szekerén nem merték vinni, mert hátha valami árokba beledülnek? Nagy volt a sár, sok a kátyu, féltek azért a csúfságtól, ami ekkor megtörténhetne.

Végül, még egy pár kupa boritalt felhajtván, abban állapotok meg, hogy saroglyán szállittatják haza nyolcz gyalog ármásokkal jó hadnagy uramat. Így kisebbnek vélték a veszedelmet, mert ha elbuknának is vele, így senki nem törheté lábát, nyakát.

Porkoláb szenátor urat bízták meg Csiszár hadnagy úr hazaszállításával. Bundába betakargatva fel is tették a hadnagyot a saraglyába. Az ármások, felváltva, négyesével vitték a saraglyát, akik hogy a setétben nem léptek egyszerre, sőt inkább bele-belebotlottak egy-egy mély kátyuba, hát így mindig lötyögött az öreg Csiszár nemzetes úr feje. Hol jobbra, hol balra lötytyent. Míg nem megsokallta az öreg úr és így kiáltott fel:

— Hé kocsis! Megpálczáztatlak! Huszonöt kemény pálczákat csapatok rád. Hiszen már sokszor mondtam! Lassabban járj a város lovaival . . .

Hanem a Csiszár Mátyás uram víg hadnagysága mégis majdnem szomorúan végződött. Valamely fő-fő királyi komiszáros fordult hivatalos ügyekben a nemes városba. Báró volt avagy herczeg? De meg jobban ismerte a csalán a németjét. Még hozzá Csiszár hadnagy úr ép mulatós kedvében is volt. Feltett kucsmával bóbiskolt a bőrös bíró székben. És a királyi biztos szigorúan fedette az öreget. Ezen szókkal kezdett a mondókájába:

— No már hallja kend! — —

— Eburya fakó! mondta erre a nánásiak öreg hadnagya. Én is nemes, kend is nemes. Bátor, ha jól látom, hunczfut maradt az német. Az hazájába riktérozgasson kend!

A királyi biztos úgy felgerjedt ezen, hogy katonáinak ki is adta az ordret, mert számos lovas vitézek valának mellette:

— Katonák! Csapjátok meg ezt a gromba öreget!

A kemény hajduk csak nehezen tudták megakadályozni, hogy fel nem pálczáztatta a német a neme-

sek hadnagyát, akinek magának is számos rhenus forintjába, tallérjaiba került, míg nem okkal-móddal elsímitották a sértéseket, melyeket a király emberén ejtett... Ami azonban öreg Császár Mátyás úrnak nem rontotta a kedvét, mert ha a hadnagyságtól elmaradt is, de legalább délutánonként lelkének nyugalma, testének gyönyörűségére, annál kedvéhez illőbben iszókálhatott a rózsavirágos, órros csuporból abádi Médi úr jó komájával és számos más nemes barátaival, míg nem egyszer Mátyás urat is kiénekeltek az ákácvirágos kálvinista temetőbe, melynek már a dombjai is elsímultak.

BUJDOSÓ SÁRI PÉTER.

Az 1757-iki esztendő t érték, akik ekkor érték, melyben elnyerte Sári Péter a „bujdosó“ melléknevet. Hadi idők ekkor már nem nyomták ezt a tájat. Károlynak leánya, Mária Terézia országolt a trónon, de sok kurucz szívekben még őrizgették a szép Rákóczi emlékét . . . A czitorákon el-elpengették a bujdosásban pusztult nagy fejedelem nótáját is, ha valamely ügyes kezű fiatal már más kedvre akarta hangolni a tüzelőnél pipázgató öregeket, kik közül némelyek még látták a zászlót a majthényi síkon, ahogy utóljára meghajtották, de sőt egyik-másik még sebet is mutathatott, mit ott szerze a csatában Rákóczi, a „fejedelem“, oldalán.

Ebben az időben élt Nánás városában egy közönséges hajdu nemes ember, Sári Péter, kinek személyével foglalkoztak a krónikások is. Jegyzének fel egy és mást életéből, mely naplókönyvek azonban nagyobb-részt veszendőbe mentek, mivel sok keserű és gyökeres igazságok foglaltattak abban Sári Péter üldözői ellen. Mert sokan valának Sári Péter uramnak ellenségei, mint a hajduk hadnagyai közül, aképp a „disztrikus“ urai közül, kik azzal a váddal is illették, hogy éjnek idején a szérűskertekben gyűlést tart, melyeken izgat

a felsőbbség ellen és „ribilliót“ akar gerjeszteni az ország fentálló rendje és törvényei ellen, mert hogy megátalkodott kurucz Ő kegyelme.

Sőt annyira agyarkodának ellene, tiltásba hozták, bárki is vele érintkezne: „mert nagy átalkodottsággal mindig csak az országnak háborítására tör.“

Pedig más volt a Sári Péter bűne, ki a fentmaradt hagyományok szerint deákos ember volt és a kuruzsló tudományokhoz is sejdített némelyest; hanem a hadnagyok, a magisztrátus urai azért törtek oly módfelett ellene, mert a kerületben mindenütt forgólódott. Világosította a népet, nem annyira a kuruczvilág jóvoltáról, mint inkább ilyetképen:

— Ti bolond fejű hajduk! Kardotok elrozsdásodik, közvagyonotokat elharácsolják a hadnagyok, hát mi is leszen már ti belőletek!? Ó ti szegény hajduk!

Mondják, már csakugyan több helyütt emelgetni is kezdték az irhás bundát. A hajdu kész volt mindig a jussát védeni. Némelyik bunda alatt már ott csillogott a csákány is, ez pedig nem tréfára való szerszám egy-egy kérges marokban.

Összesúgtak hadnagy uramék. Országháborítás bűnének miatta pallos általi halált, mert a pallos véres jogával is szabadon élhettek a mi nemes városaink, és jószágvesztést határoztak nemes Sári Péter fejére. De ő, a kurucz, az ítélet végrehajtása elől, legjobb paripáján, egy tarsolylyal a nyakában, melyben az írott igazságai valának „a hajduk némely fejének csalfaságairól“, meg a régi kardjával világgá szökött. Bujdosásra adta fejét. Kereste mindenhol, minden főbb uraknál az igazságot. Messze földekre eljárt árva fején a halálítélettel. Mignem mindenki előtt bujdosó Sári Péter lőn a nevezése.

A hadnagyok pedig, akik nagy dühvel valának még ezután is irányában, hogy minden úton elveszítsék őt, az udvar színe előtt is, ha netán oda felkerülne, olyan csellel akarták a szegény Pétert rossz hírbe hozni, reáfogták, miképp lázongó czimboráival együtt elevenen megnyúzatta a nánási vitézek hadnagyát.

Ezt a szörnyű hírt hallván Bécsben, bizonyság okáért, felkivánták oda a bőrt. Éppen akkor a „megölt hadnagynak“ katonafia szolgált Bécsben, ki azonban a felküldött nyúzott emberi bőrben, mely még most is ott vagyon a hozzá járulékos írásokkal egyetemben a császári udvarház belső múzeumában, nem ismerte fel az apja bőrét, minthogy az nem is volt a hadnagy uram bőre, hanem egy szegény Szent Mihály község-beli csőszemberé, kit is határjokban elcsípven, Tokai György nevű kocsisukkal épp ez alkalomra nyúztattak meg a Sári Péter ellen áskálódó garázda hadnagyok és a disztriktus főkapitány.

Bujdosó Sári Péter uramat bizony nagyon hajtották a bajok. Őszbe csapzott már szép fekete szakállá. A bujdosásban tánczos, kedves Daru paripája is kidöglött alóla. Mikor évek multán sok csapdát, üldöztetést elkerülve, rongyosan, mint a koldus, felért Bécsbe, hogy az utolsó helyen is kikérje a szentenciát; de ahol igen kevés reménysége volt, hogy bejuthat a nagy királyné színe elé.

Ekkor történt az. A császárné kedves vadász-kutya istállójában szörnyű veszettség járvány ütött ki, mely pusztulással fenyegette a drága kutyákat. Hiába hozatták messze külföldökből a csattos czipős fizikusokat, hegyesorrú „Hof-ártzusokat“, bizony egyik sem segíthetett a bajon, míg nem a szegény, rongyos koldus magyar, Sári Péter a hírt meghallotta és egy

benfentes lakáj révén beajánlkozott a gyógyításra az udvari fővadászmesterhez, aki nem is bánta meg, hogy szerencsét próbált vele. Sári valami csodálatos gyógymóddal elejét vette a bajnak és megmentette a veszettségtől a királyné vadászfalkáját és az összemart drága lovakat. A királyné, aki meghallotta hírét ennek a kuruzslásnak, módfelett kíváncsi lett e csodálatos tudós emberre. Maga színe elé rendelte. Nosza rendszeren kistafirozták Sári Péter uramat. Tisztes gúnyát is adának már ekkor reája, úgy annyira felment a becsülete, mikor bevezették az aranyos trónterembe, mely magasabb volt, mint a nánási templom és bizony ékeesebb akár a hajdufőkapitány fogadószobájánál is.

— Bujdosó Sári Péter vagyok, mutatkozott Péter úr. Alázatosan meghajolt királynéja előtt. Szép királyné e név hallattára, mely névről a hadnagyok által megvesztegetett tanácsos urak sokszor, de vajmi kevés jót beszéltek neki, imígyen ripakodott reá:

— Kitakarodj' előlem te országháborító!

Sári Péter nehezen hallgatta e szókat, hogy immáron megint a sanyarú bujdosásra kell adnia árva fejét, hát amint mene kifelé az ajtóhoz, félhangosan, nagy bánatában, ily szomorúsággal felsóhajtott:

— Felséged, Te Kegyelmed mégis nagyobb úr, mint az Isten Ő Felsége . . .

Meghallotta ezt szép Terézia királyné, kinek merő gyémántkorona csillogott a homlokán, suhogós fehér selyemből volt a ruhája. Színarany, napkeleti gyöngyök virágokként, pillangókként hímézve reája, Istenem! de mennyi is volt azon, mint a ragyogó csillagsugár és szegény bujdosó Sári Pétert, kinek nem csoda ha elkáprázott a feje, a szeme, legott haragos kíváncsisággal így szólította vissza a szép királyasszony:

— Mit mondtál te szegény ember?

— Hát hogy az Isten Ő Felségéhez addig könyörgtem, míg meghallgatta a kérésemet, felvezérelt ide Te Kegyelmed színe elé! Te Kegyelmedhez meg lám hiába könyörgök, nem akarja meghallgatni kérésemet.

— No mondsza hát szegény ember? biztatta erre Pétert, már több jóakarattal a királyasszony.

— Nem mondok én már semmit, felelte a szép királyasszonynak bujdosó Sári Péter — hanem ihol az irás! előczihelte tarsolyából a sárga, gyűrött pergamenteket, papirosokat. Ezek az én igazságaim!

Mikor a királyné az irásokat elolvasta, nagyon megkedvelte bátorbeszédű Sári Péter urat. Kincset is adott neki. A halálítéletet is levette feje felől, sőt királyi biztost küldött le a hajduságra az „eset“ megvizsgálására, mely is az igazságnak megfelelőleg megtörtént. Úgyannyira tisztázták Sári Péter urat az „országháborító kuruczok alól“, nemcsak elkobzott vagyonát visszanyerte, hanem hadnagynak is beválasztották, míg ellenben a csalárd hadnagyok a főkapitánynyal egyetemben elüldöztetének. Így lőn még öreg napjaira nagy tisztességeknek osztályosává bujdosó Sári Péter.

NAGYHAJÚ ANDORÁS.

Nehéz emberek voltunk mi hajduk. Ha más ellenségnek hiányában valánk, akkor egymást ütők, mint felséges asszony Mária Terézia királynő gránátéreszedében a regemenczdobos sem különben a rezes törökdobot. Pedig a bős szigorú törvények, mik megvalának hozva, be is tartódtak ám az utolsó pálczáknak a csapásáig.

De nem is utolsó virtuskodás vala ám az, midőn a sugár hajdulegény suhogós tölgyfabottal a nagy korcsmaházban végigsujta az asztalon, azután ámha esküdt, ámha tizedes vala, kifelé a korcsmából. Mert nem is kellemetes az legényemberre, hogy mikor mulatozni akar — korcsmárosnak szép leányával, bámulnak a szájába kíváncsi szókihordók... Nagyhajú Andorás, Nánás városából, pedig ilyen legény vala.

Szabad családból származott Andorás. Maguk szabadföldit szántogatták az öregei. Pedig a tulajdon föld barázdáiban van valami bűvös erő, mi büszkévé, barázdossá teszi a szívet is és hajlandóvá a legényt bármikor erősen megállani a talpán, olyan az a tudat, hogy a föld az én földem.

Szemrefőre is ékes legény volt Andorás, kit azért nevezett el anyja, utána a nemes község nagy-

hajúnak, mert olyan vala neki a haja, mint csak a Csanádi főkapitány úr kisasszony leányának, kit két fráj mindennap arany- és ezüsthéssükkel fésülgetett. A harmadik, a legszebb frájla pedig rozsmaringolajjal, rózsavirág vizével mosogatta selyemfürtjeit.

Derékig leért az Andorás legény haja is. És mivel magas, karsú volt a legény, elképzelhető, milyen hosszú volt a haja, mely szőke haja lobogott, mint mikor az árvalányhaját a réti mezőn kibontja levelei közül az aranyos napsugár.

De az orczája is finom vala Andorás legénynek, nem hiában hogy mikor csak tehette, kerülte a mezei munkát. Halaványpirosas rózsalevelek jobbról-balról az orczáján. A szemei meg sötétek, mint amilyen sötétkék tulipántot hadnagy uram házának ablaktáblájára festettek debreczeni pingáló mesterek.

Erős is vala Andorás.

A szerelem vitte Andorást a duhaj életbe. Régi protokollumban benne foglaltatik:

„Gyöngyösi Judith hajadon leány maga ártatlanságának virágát megszeplősíteni és megmocskolni az ország törvényei ellen nem irtóztatva, gyalázatos cselekedetének méltó büntetésére hóhér által való szeptetetésre méltónak ítéltetik.“

A régi sárgult protokollum elhallgatja azonban a többit, hogy Judith hajadon leány olyan bánatos szemű, gyöngye, barna leány vala, milyent csak a kassai vásárkor a kassai barátok templomában festett képen látott Andorás legény . . . Arany rámába volt berámázva ez a kép. Piros szájú leányka volt reá pikturázva. Virágos fehér liliomszálat tartott a kezecskéjében, szép szemével nézett az ég felé . . . Hasonlatos vala Judith is, Gyöngyösi gazdának hajadon leánya,

ki szívének szűz szerelmével megszerette nagyhajú szép Andorást.

És talán csókolódtak is? Sőt talán ölelgetődtek is? . . . Hisz oly fiatalok voltak és oly kábitó az a szerelem, mint csuporban melegített bor, mit ákáczirág mézzel édesítének.

Besúgók mindig akadtak. A tiszteletes konzisztórium megvizsgálta tehát cselekedetüket, ekkor másoknak okulása, maguknak javításáért a külső magisztrátusnak átadattak.

Vasárnapi istentisztelet után seprűztettek meg hóhér által. Elsőbb a leánynak még a haját is levágták, azután megbilincseltek őket. A nehéz, vízben áztatott seprűkkel úgy verte a hóhér őket, hogy a nyírfagalyak beleszakadtak a húsba. A bugyogó vér vörösre festette a pellengért.

Nagyhajú Andorás, kinek selyemhaját vállalai fölött összekötötték, sírószó nélkül állotta ki a büntetést. Hanem a kis Judith, mint a letört virágszál ahogy eldül: — elájult . . . Lepedőkbe takargatva vitték haza. De, estét érvén, kiszökött a házból, szégyenében neki ment a kenderáztató mély tónak, melynek zöld vizéből csak napok mulva fogták ki a holt testét.

Ezidőtől számított Nagyhajú Andorás duhajsága. Jaj volt annak a magános városcelednek, ki éjnek időjén eleibe került. Sőt nemzetes fürmender uramat is megszalajtott a egy éjszaka, épp mikor a vén bűnös egy csinos „katona-menyecske“ házatáján kórinzczált, de ezért persze a dölyfös fürmender uram átalt panaszba menni.

Hajadon leányok ugyanis regimentektől szabadságot katonákhoz férjhez mehettek, ily erős írásokat állítván ki magukról, mint Keskeny Kata :

„Először: Hogyha férjemnek el kelletik is menni a Regimentre, utána és vele nem megyek a Regimentre.

Másodszor: Sem pedig férjem halála után, ha özvegységre fogok is jutni és férjem nyomorúságba esne is, soha azért a fölséges udvarnál nem fogok alkalmatlankodni, hogy vagy magamnak, vagy gyermekeimnek élelmeket kolduljam. Amelynek erősségére cautiót vállalván magam kezem vonásommal erősített cautionalisomat ki is adtam.“

Az ilyen asszonyokat hitták azután katonamenyescskéknak, kiknek a férje urát, ha a magisztrátus valamelyik ura épp úgy akarta, bizony visszahívták az asszony oldala mellől is a Regimentre, úgy lehet a nemzeti fűrmender uram is ilyen árva menyecskét akart vigasztalgatni ama példaként felemlített este . . .

Nagyhajú Andorásnak a sok duhaj mulatozástól mindjobban beesett a szeme, összecsapzott gyémánt szép haja. Annyira elhatalmasoda erkölceiben, hogy ily ítéletet hoztak ellenében:

„Mert a korcsában verekedett, 40 kemény pálczaütések elszenvedésére ítéltetik és ezúttal még egyszer sok tudvalevő cselekedetei és legénységei után megintetik, hogy az illetén cselekedetektől magát megoltalmazza: mert ha csak legkisebben is ezentúl tapasztaltatik, azonnal gyalog katonának adatik.“

Vasárnap volt. Andorás legény megint betért a város csapszékbe, melynek ajtófélfájába Lorántffy Zsuzsó nagyasszony neve is be volt metszve. Sokan tanyáztak ottan regimentbeli katonák is, kik mint már szolgált katonámberek szokták, mód felett nagy szájjal voltak messze idegenben viselt vitézkedéseikkel.

— Tudom micsoda katonák vagytok, így szólamla azonban Andorás reájok. A Regimentetek is Prágánál az ellenség előtt úgy elszaladott, hogy a nadrágját is elhullatta. Oly gaz katonáktól, mint ti, én nem félek!

E szóvitának nagy összeháborodás lett a vége. És Nagyhajú Andorás, mivel a katonákat a csapszék-ből kiverte és mivel előbb pedig úgy a militáris személyeket, mint a Regimentet is becestelenítette, 100 kemény pálczaütések elszenvedésére méltónak ítéltetett, mely exekucziónak végrehajtása után a Regimenthez való beadása is rendeltetett. E halál gyanánt mért büntetés alól azonban sikerült kimenekülnie, mert a tömlöczből megszökött. A tömlöcztartót lerészegítették szeretői. És több malefaktor társával, bolygó katonákkal a végnélküli rétség járhatatlan, rejtett ligeteibe vette magát, ahol hogy nem valami jámbor, épületes pásztori életet élhettek, bizonyoság rá ama kurrens levél, melyet hajdufőkapitány uram az úr kiküldött „jóakaró hadnagy uraiméknak.“ Rendelte, hogy mindazon feslett s buja asszonyok, kik a bolygókkal titkon egyetértve, ruházattal s élelmiszerral ellátják a bujdosókat, szigorúan büntetendők. Továbbá, hogy a rétség fölhajtására, a malefaktoroknak üzésére Nánás és Böszörmény 30—30 fegyveres, jó paripás embereket, Dorogh 17 fegyveres embereket a bizonyos napra kiállícseson, mely czélból hasonlók cselekvésére fölkérendők szomszédos Polgári és Szt.-Mihályi bírák uraimék is, hogy így egy kommandóra, csoportokba oszolva, elindulván s legalább három napot a réteken eltöltvén, minden heverő és csapongó betyárokat elfogjanak vagy megsemmisítsenek . . .

Nagyhajú Andorást a réti rejtett szigeten lepték meg, ahol nádkunyhóban rejtőzött. Egy pásztorember

árulta el, ki féltette tőle fiatal feleségét. Szemben nem mertek reátámadni, hanem hátulról, orvul lőtték agyon, midőn a zajra fölugrott és fegyvere után kapott.

— Szerencséd, hogy meghalok, mert kutyák nyalnának fel a véredet! mondá, midőn vérében feküdt Andorás legény és a pásztor, aki elárulta, a fegyveres emberekkel hozzája közeledett.

A hadnagyok a hajdu törvényszék urai elé csupán holttestét szállíthatták Nagyhajú Andorásnak, kinek előbb olyan selymes volt a hosszú haja, mintha csak mindig rozmaring olajjal, rózsavirág vizével mosogatták volna, mígnem utóbb bolyongása közben selyem haját tövis is megtépte, szél is megborzolta elárvult szegénynek.

FÖLDFELOSZTÓ SZEGÉNY HAJDUK.

Kezdődött pedig az úgy, hogy mindig valának kövér emberek három rózsás tokával az áll alatt és soványak, kiknek meg a ránczok barázdálták sárga, kiéhezett arczukat.

Szomszédosak voltak a szőlőben nemzetes nánási Oláh Sándor úr és Halljakend Fekete Péter gazda. A kövérebb Oláh Sándor úr vala, mert, miket szebeni posztóverők gyártottak, abás posztóból még köpönyege is volt neki, mint csak kanczelláriai tanácsos urnak. Vagyon is sok. Nehéz ezüst kupái. Aranyozott hüvelyű kardok. Elsőbb családjából származott a hajduknak.

Ellenkezőképpen sovány, kérges testü vala az ő mivoltjára Halljakend Fekete Péter gazda. Nehéz birkabőr bundáját erősen kikoszpitolta szegényke. Télen nádat vágott. A lékekből a csíkot fogdosta szegényke. És mit nyaranta barmainak vásárookra hajszo-
lásával, kevés köles földjének bemunkálásából szer-
zett, azt fizetgette szorgalmasan Exequator Uraimék-
nak. Vékony, sárga és szőrös lábaszárán kidagadtak
a soványság miatt a robotmunkától edzett erek.

És hogy ott ültek, szomszédokhoz illő barátság-
gal, a hajdu nemes úr és a meztelen lábú paraszt-
gazda a lombos diófa alatt, szúnyog, mely zöngött,

zümögött, éhes csápjával belekapaszkodott a paraszt vékony lábszárába.

— Hát szomszéd még nem is érzi azt a szunyogot? Pedig bizony kitalálja szívni sovány lábszáranak szegény vérit, figurázott a gazdag nemes úr, kinek, mint csak vajjal megkent fehér kalács, puha volt munkától kimélt kövér teste.

— Kendtek miatt sovány ez! Kendtek kiszívták már elébb ennek a vérit, mordult durezás hangon a goromba paraszt. Kemény tenyere suhintásával szétlapította a lábszáran kéjelgő falánk szunyogot.

— Péter, Péter, hömgetett a gallérköpenyes hajdu nemes úr, bolond paraszt! Úrnak vala mindig szolgálja. Hallhatád a predikátor uramtól is, mi a császárnak dukál, add meg azt a császárnak . . .

*

Az 1779-ik esztendő szomorúságot hozott a hajdu pusztákra. Ha tüzes kaszákkal kaszálták volna le titkos világokból jövő óriások a puszták virágát, fűvét, már kopárabb, már halálosan letartottabb akkor sem lehetett volna az. A rétek nádasai, mintegy a föld öntüzetől, ösmeretlen módon kigyúladtak. Hetekig füstölt, csapdosott lángnyelvével a mértföldekig harapódzó tüztenger. Kissé csak ott hűtötte hevét, hol már az ingoványok páfránytól körülött ezer és ezer hideg vízszeme tükrözött . . .

Merthogy az Úr a szárazsággal annyira meglátogatta a hajduk pusztáit, a nánásiak virágos legeleőit, hogy még a réteken való vizek is kiszáradtak és a marhák a nagy szomjúság, a takarmányhiány miatt rakásra hullának. Halljakend Fekete Péternek is elhullottak néhány ártatlan barmai.

*

Anno Domini 1780, ismét folytatása az egyiptusi csapások elmúlt esztendejének.

Halljakend Fekete Péterék, szabad parasztgazdák, keserű panaszokban törnek ki nagy árvaságuk mián. Mert már nekik az emésztő szegénységnél egyébhez jussok alig is hogy marada. Csak a Tedej gazdag határit, buja legelőit is maguk között osztották fel a nemes tisztek és urak, azt a határt, honnét a hajdu ősök vállalva pusztították ki a fekete varkocsos gyilkos ráczot. Mely határt azután számos vonásforintokon és aranypénzekon, a nemes város kasszájából fizetve, váltottak magukhoz tekintetes Ramocsaházy uraságtól a bírák és nemes tisztek. Megegyezett olcsó áron széjjel is oszták a halmokat, a legelőket úrimaguk nemes rokonsága között.

Halljakend Fekete Péterék, ekkor, éjszakánként titkosan is gyülekezve, alul is írt nagy szegénységükről alázatos instánciával járultak a Méltóságos Kegyelmes Úrhoz, a Director úrhoz. Mert pennáját ki bérbe adta a szegénységnek, mindig került olyan az írástudó úri rend közül. Elégedetlen. Szegény. Vagy mellőzött. Vagy talán sértődött önérzetből, mint annak előtte nemes Sári Péter, kit lázítással is megvádoltak interessatus hadnagyok, bujdosásra számkivetve szegénnyt . . .

Halljakend Fekete Péterék im' ezképpen panaszoskodtak, ma is szívrehatólag hangzó öreg, együgyü írásukban.

„Méltóságos Groff, Kegyelmes Úr Director urunk, mi kegyes Patronusunk! Nánás Városának éhel halásra jutott lakosi, a Felséges Helytartó Udvarnak alázatos azon szegény együgyü Jobbágyi, nem különben igaz hűséges Portiófizető, Quartélyos tartó és a szükségnek

idején Felséges királynénknak és Felséges Családjának számára katona állító hívei, kívánjuk alázatossággal jelenteni Panaszunkat és keserves állapotunkat, amely is röviden ebből áll, hogy minden élelmünktől, mind magunk személyére, mind pedig jószágunkra nézve megfosztattunk, mivel a kaszáló és szántóföldektől megfosztattunk, ebből következett nyavalyánk már úgyannyira alkalmatlanná tett bennünket, hogy nem-hogy a Felséges Helytartó udvarnak feljebb megírt dolgokban szolgálhatnánk, de még csak magunk ruházatunknak és mindennapi élelmünknek folytatására egészen alkalmatlanná tettünk, mely keserves panaszunk is a Felséges Helytartó Udvarnál Instántiánkba már be is vagyon adva, mely dolgaink is Méltóságos Groff Kegyelmes Director Urunknak a Felséges Helytartótanács Udvartól megparancsoltatik, hogy minden dolgainkat investigálja a Méltósága és efelől bizonyos és helyes Információt küldjön fel Méltósága, amint értésünkre esett, de ez Investigatio mivel az Interesatus Bírák és Tisztek előtt foly, nem hadjuk helyesnek lenni és protestálunk is ellene, mivel a mi előjáróink mostani földosztáskor is bebizonyították (a te-deji földosztást értik), hogy földet nem adtak s ezután sem akarnak adni, de mindazonáltal nem tudhattyuk Méltóságos Groff Director Urunknak irántunk való indulatját vagy akarattját, alázatosan Instálljuk Méltóságát s Executióját jelencse meg, mert ha semmi vigasztalást nem vehetünk alázatossággal megkövetjük Méltóságos Kegyelmes Úr Director Urunkat, kéntelenítetünk felmenni Bétsbe, mert a nagy szükségtől kényszerítettünk, mert minden nap élővel élénk, a Portiót is kéri rajtunk, nem tudjuk pedig honnan teljesíteni, amidőn pedig hozzánk még mutatandó kegyes Patro-

nusi válaszát elvárnánk, Méltóságodnak vagyunk alá-
zatos, de megnyomorított szegény szolgálai nánási sze-
génység s instáncziánkat egész alázatossággal ajánljuk
Méltóságának 1780. Die 11 Apr. beadó

Komjáthi Gábor.“

*

Halljakend Fekete Péterék koszpított bundájokat
már is gangosabban emelgették. Hogy tudták meg-
vagyon írva immár szegénységüknek alázatos instan-
ciája, mintha már csak pecsét alatt kedvükre rendez-
kedett volna is a Groff Director Méltósága, némelyik
paraszt oly hetykén hordta a fejét. Ha már hogy sinoros
disztriktusi nemesi formaruha feszült volna kiéhezett
tagjain, mint csak a hadnagy uraknak, némelyik pa-
raszt akkor sem lehetett volna hetykébb.

Pedig paraszt mindig megbánta, ha felejtette,
hogy alacsony a földes putriajtónak a homlokfája, mert
akkor aztán már jajgathatott, ha belevágta a kemény-
fába azt a bolondos gondolatokra mindig barátságos
paraszi fejét.

Halljakend Fekete Péterék is iratták már ezután
váltig szabad hajduságnak Nagyságos Feőkapitány
urához alázatos instáncziájokat . . .

— Ne legyünk terhére nagyságodnak, bezzeg
most már így beszélgettek, midőn jelentették, hogy a
mult napokban, korántsem mintha valamit forraltak
volna, hanem csak beszélgetésnek okáért gyülekeztek
egybe. Mégis Nemzetes Nánási Hadnagy Úr betsületes
deputatussait küldve város cselédgyeivel együtt, mint
valami malefactorokat úri színe elé hajtatta nánási
szegénység biztatóit.

Koszpított rongyos bundáját most már rázhatta
a paraszt. Halljakend Fekete Péteréket Nemzetes

Hadnagy Úr Tömlöczbe rakatta. Tömlöczbe, melynek bűdössége miatt néhányan már közülök betegségbe is estek.

Annak okáért igen keserves volt az állapotjuk Ú nekik. Megalázkodva folyamodtak a nagyságos Feőkaptány úr könyörületességet gyakorló szívéhez, kegyesen siránkozó szívéhez, hogy megszívlelvén ezen boldogtalan sorsukat, méltóztassék az Úr rendelni elbocsátatásukat.

— Az Úr Isten Nagyságodnak irántunk mutatandó könyörületességét megfogja jutalmaztatni. Mely reménylett kegyes atyai jóságát és grátiáját midőn óhajtván váránk, vagyunk és leszünk Nagyságodnak szegény szolgálói Molnár Pál, Szívós István, Lakatos János, Illyés András, Komjáthi Gábor, Orsovai Pál, Tokai György, nánási lakosok.

Halljakend Fekete Péteréknek a bűzös tömlöczből már ily alázatosan hangzott az instantiájuk. A hozzájuk tartozó fehér népek sirva hordozták a mázos szilkékben nap-nap után a sovány kását a tömlöcztartóhoz, kinek csimbókosan font zsíros hajában még ólomgolyók is fityegtek.

*

Hajlandó volt mégis a könyörületességre a Feőkaptány úr siránkozó szíve. Hajdu kerületi nótárius úr az úr Móricz Istvánnal megiratta szépen kurrenslevelét. Ekkép szólította Nemes Hajdu Városokból össze a Sedriát, melynek úri színe előtt nánási tömlöczben szenvedő alázatos instánsok recognoscáltak és attestáltak, hogy csak beszélgetésnek okáért gyűltek vala össze, nem pedig valamely gonoszczselekedetnek a Nemes Város ellen teendő machinatió végett.

Ennekutánna Halljakend Fekete Péteréknek, ná-

nási szegénységnek megemlített bojgatói, a tekintetes Hajdu Városok Uriszéke parancsolattya mellett, az Áristombúl is kibocsájtattak. Adván magukról hitvalásuknak nagyobb erősségére ezen maguk kezük keresztvonásával is megerősített reversálisukat:

„Az Áristomból kibocsáttatván, álhatatosan feltettük magunkban s erőssen is fogadjuk, hogy mi valamint ennekelötte is semmi rossz cselekedetnek koholása végett nem gyúltünk vala egybe, hanemcsak atyafiságos beszélgetés kedvéért, úgy soha ennek utánna sem magánosan, sem többekkel edgyütt levén, semmi olyas legkisebb szót, dolgot és gondolatot sem machinálni, sem cselekedni nem akarunk, nem is cselekszünk, amely a Nemes Város ellen csak legkisebb részben is lenne.“

Mindazáltal Halljakend Fekete Péterék, a földeken osztozkodni akaró szegénység, a szocialista parasztok együgyü elei, mégis elértek annyit, hogy a Nemes Tanács és Nemes Communitás is belátta, hogy a népnek nagy szegénysége légyen, tehát szorgalmaskodni ügyekvének azon, hogy mi módon lehetne ezen nagy szegénységen segíteni. És mint a nánási hajdu nemesek jegyzőkönyvükben nem minden humor nélküli eredetiséggel feljegyezték: „feltalálódott, hogy a Fekete Halomnál, ha a marhának nagy megszorítása nélkül megeshetnék, jó volna a szegény népnek egy kis köles alá való földet vagy gyeget osztani. És hogy ez meghatározottassék, Votumra ment a dolog s Voto Pluralitatis concludáltatott, hogy osztódgyon.“

FORTÉLYOS HAJDUK.

Ákáczos, terjengős hajdu községek a pusztaságoknak közepette . . . Ágasokra épült házikók, fehér falakkal . . . Sugár nádkerítések. Nem igen félve a tolvajoktól . . . A mestergerendán, a fehér háziszappan mellett, a sokat forgatott zsoltároskönyv, meg az öreg biblia, mely példáival a vigaszt adja és örök életet boldogsággal ígér az igaz embernek.

Hosszú, csigázott fürtök és görbe fésű a férfiaknál is. Göndörfürtű gubák, meg a suhogós, nehéz irha bundák, mikor már a kardot, csákányt a rozsdá emésztette és a hadi nyeregben galambfiakat költetett az asszony, a nemzetes asszony . . . Az aranypaszmánnak, ezüstös díszeknek, véres hadakban szerzett bogláros forgóknak pediglen csak hírét, meséjét halotta az az unoka ott a kesernyés füstű tüzhelynél, vagy téli időben a potrohos sárkemencze mellett, amikor egy-két vén bátyó, mint a czaporogi kozákok öregjei, visszaemlékezett . . .

— Hejh! nem is tudják már a Czinka Panka nótáit fujni . . . Összetörték a tárogatót is.

Boldog, akinek ködmönre valót adott az Úristen Ő Felsege, ki tán már el is fordította orcáját tőlünk, azért olyan szegény a világ, hogy a tokaji labanczok

sem puttonoznak már többé jó hajdu véreknek, kik pedig az aranyakat érő aszuért mindig megfizettek volt vassal . . . Mintha elaludt volna ez az egész magyar világ! Háború, rácz, német, de fejedelem sehol? Vagy ha igen! Olyan messze . . . Bécsben . . . De meg hisz úgyse igen értette volna meg hajdu vitézi darabos, igaz beszédit.

Szegényedtünk, szegényedtünk, kedves lelkeim. A föld műveléséhez nem vala elég parasztunk. Ármá-lisainkat emésztette a moly. Magunk pedig gyakorta éhezénk is, amikor szárazságot hozott az esztendő; sőt barmaink közül is számosaknak csak a fülével számolt be a bölc s pásztor, midőn nyavalyákat harmatozott ki a rétségek virága, a máskoriban fűszeres legelő. Pedig nyájainkban állott már ekkor legnagyobb gazdaságunk, no meg hogy a vitézek unokája kását fuvarozott, a híres hajdukását, messze . . . Be! Nagy Lengyelország felé. A kocsiládából híven és jámborul előszedegetve a csüngőpecsétes nemesi levelet, mikor rév, vagy vám következett, mert máskülönben aligha is hitték volna el a zsiros ködmönnek, hogy szinte egy a kiváltságolt, kitüntetett „lovagi emberek“ közül.

Az alsó ruhanéműt is (az akkori idők járása és hajdu divatszokás szerint ugyan képtelenség ez a szó, mivelhogy felsőbb úgy se igen volt), maguk az asszonyok és nótás leányok szótték-fonták az esti fonókban, ahol járta a mese, ahol világítósz er takarítása szempontjából tanyáztak együtt fehér házaknak népei.

Nagyon kevesen kerültek nadrágos emberek; mert egytájt még a nemes és szabad város „szenátorai“ is szegetlen aljú bundában, háziszövésű fehérneműben jártak. Nem ugyan, mintha nekik a nadrág „ki ne dukált volna“, de tán inkább, mert a hajdu asszonyok

nem értették az abaposztó összeverését? A pénzbányája pedig, ismert dolog, soha nem volt, csupán egy fél minutumig sem, nemes Hajduországban.

A hajduvitézek maguk is megrestelték azt, hogy még a szenátor uraimék is szegetlen birkabőrben ülnek a nemes város tanácsát és érdekeit, amikor mondó-dott, de meg hisz szemmel is belátták, csak a czivis, hájas Debreczenben is mennyi a nadrágos, bekecses ember . . .

Végül is úgy segítettek a bajon, a város költségén, fizettek érte több jó tallérokat és lengyel garasokat, finom, sötétkék posztóból öreggalléros, szóval úrimódus köpenyeket készítették szenátor uraiméknak, melyeket aztán úgy örököltek a hivattal, egyik a másik után. De persze csak a tanácsteremben, vagy más ünnepi alkalomkor parádézhattak benne az urak, amikor is vagy a nemzeti hadnagy uram hívta egybe a plénumot, vagy ha hogy a tekintetes és nagyságos vitélő főkapitány úr köszöntött be nemes véreihez szerencsés jónapra.

Hanem hát megtörtént az is, igaz ritkán ugyan, némely alkotmányosabb királyaink alatt! „rendek gyűlése is hívattatott a koronázó Pozsonba és ide aztán a hajduk országának is kellett felküldeni követi embereket. Ami azonban meg-meg nem ment olyan simán, mert már ide az öreg galléros szenátori csurapé sem volt elég módus. Fényesebb, aranyosabb, pompázó gálaruházatokra lett volna mostand már szükség, aminőkön csillog az arany, ragyog az aranysujtás . . . A követ urak pedig már igazsággal sem viselhették ezeket a nagy ruházkodási költségeket; de meg ahol nincs, ott bajos a ládafiókban kereskedni . . . Mittévők lesznek hát?

Egyik furfangos hajdu atyafi végül is kitalálta a módját és ajánlotta a kerület gyűlésező urainak: „a tekintetes disztriktus saját kasszájából készíttessen követ uraimék számára gálát.”

— Nem fizetünk! Eláll! — kiabálták közbe a tabula asszesszorjai közül azok, legalább én így gondolom, kiknek érdemeik után csak kevés reménységük volna a követi méltóság elnyeréséhez, így tehát a czifra ruhákban páváskodáshoz is. — Ily nagy dotáziókat nem érdemelnek a követek, zúgták a kérges zsebű hajduk.

— Nemes véreim, hisz nem is arról vagyunk szó, folytatta a furfangos hajdu rendületlen nyugalommal, csupádon arról, hogy készíttessünk olyan ragyogó, bársonyos gálaruházatokat, (ugyan mán csak ne zúgjanak mindég kigyelmetek!) amelyekbe aztán majd úgy választandjuk bele a követ urakat, akik ugyanis belepászolnak a gálaruhákba, persze közülünk úri hadnagyok és más sereghajtók közül, azok közül legyenek a nemes kerület képviselői kiválasztva...

A kevésbé pénzű hajduk nagy helyeslések között, általános lelkesedéssel, elfogadták a fortélyos indítványt. És így lőn, hogy nagyfejű, nagytestű, ékes termetű, de kevészavú követ urak — ezeknek utána — mindig fényes gálaruhákban képviselték a nemesi gyűléseken Bocskai vitézit.

JÓZSEF CSÁSZÁR ÉS A BÜDI DOGÁLI KÁPOSZTÁJA.

Mifelénk úgy tartják a fonóházakban a tapasztalt öregek, akik Milanóban is odaették a császár kenyerét, azért olyan drága a király Ő Felségének a levélírása, mert arany pennát használ. Minden levélhez másikat. Meg azután gyémántpor karbunkulus porral összeszitálva a porozója . . . Nem is lehet hát csodálni, ha olyan ritkán ír valakinek levelet. Tengerköltésébe kerül minden levél, egy egész ezred bakának álló hónapig elégséges volna borra, csutkás szivarra, szóval a teljes úri minázsira . . . De meg azt is mondják, hogy a gyémánt, meg a kárbunkuluskő porozót is messze földről, Nagy Szerecsenyországból hordatja a király, addig pedig számos folyókon, számos tengereken, számos birodalmon kell átalhágni, mi mind költséggel jár, de meg gyakorta emberéletbe is kerül; mert vadnak mondják azt a szerecseny népet, hogy kutya a feje és még az embertársát is megeszi.

No de azért én mégis tudok esetet, amidőn egy császár írt erre mifelénk is levelet, melynek mondják selymes volt a hajtása és piros viaszkból a pecsétje, hanem az már ezüst sinóron csüngött le róla. Ez a pecsét aranykópértába volt belezárva . . . Maga

a császár főpostamestere hozta azt a levelet nyolcz hófehér lovon, üveges hintóban Búd községben lakos görög boltos és árendátor Dogáli József uramhoz, kinek nagy fehérszakállá volt, a derekánál is alább ért, sőt ott körül is kötötte. Hatalmas görög ember volt ám ez is. Mondják: vékával mérte veremre a réz sustákat, dénárt, meg vegyesen az ezüst tallért, csupán a körmöczi aranyokat rakatta külön vasládába, melyen volt olyan vasliliom, mint egy tejes csupor. Abban a liliomban volt elrejtve a ládának a zárja, melyet csupán Dogáli tudott felnyitni; mert az egész Búd községben, az egész hajdu kerületben nem látott soha ember fia ilyen zárt, nem hiában, hogy burkus kovácsok készítették, azért nyitódott olyan fortélyosan.

József császár, ki a magyar koronát nem engedte a fejére feltéetni, a törökkel hadivitézett ekkor . . . De kevés dicsőségét élvezte ennek a hadiviadalnak; mert habár a császár huszárját, bakáját kímélte is a török golyóbis, de nem kímélte az a szörnyű nyavalya, mit „vérhasnak“ neveztek. Szakálas ágyúgolyónál sűrűbben pusztította ez a generálist, közlegényt egyaránt. A felcserek éppenséggel nem tudtak más arkánomot ellene, mint a nyersen savanyított káposztát, ami természetesen a legkevesebb került a tábor körül, hol tudvalevőleg másféle rózsák szoknak teremni . . .

Nosza József császár is szétindította a stafétákat országai minden részébe, hogy keressenek nyers, savanyított káposztát. De tán soha sem fordult még a káposztára olyan rossz esztendő, mint aztájt. Még a hadháziak káposztáit is elemésztette a féreg, meg a ragya. Uborka ugyan termett volna, de azt nem ajánlották a nyavalya ellen a felcserek.

Már kétségeskedtek a császár emberei, hogy mi is lesz hát, ha nem tudnak keríteni káposztát? Mig nem e nagy sűritésnek, futásnak híret büdi görög Dogáli deák is meghallotta, akinek még tavalyról maradt 100 hordó finoman besavanyított káposztája. Megvakargatta a kopasz fejét, végigsimogatta a hosszú szakállát, aztán egyet gondolt:

— Kisegitem a császárt . . .

Felrakatta a száz hordó káposztát kocsikra. Minden kocsiba csengős, tánczos lovakat fogatott, hatot-hatot egybe. Azután az első szekérre felültette az ünneplő ruhájában a botos ispánját. Tarisznyát is rakott neki. Öreg tokaji borral teletöltötte a nagyobbik kulacsot. Adott útravalóul még egy egész szeredás dénárt is, nehogy az útban szükségét lássanak a cselédjei. Azután parancsolásban kiadta az ispánnak, hogy ezeket a szekereket a káposztás hordókkal együtt épségesen vezérelje le a táborba, a török grániczra. De sietve menjenek! Még külön czédulát is bízott az ispánjára Dogáli, azt pedig a káposztás hordókkal együtt adja a császárnak a saját kezébe, megmondván, hogy a büdi Dogáli küldte ezt a czédulát. Mely czédulában ezeket írta a császárnak:

„Én vagyok a büdi Dogáli,
Küldöm neked 100 hordó kaposzti!“

Se többet, se kevesebbet nem írt ebbe a levélbe; mert a magyar nyelvet is csak törte a görög Dogáli, mégis az ispán csodálatában majd elnyelte a pipája szárát, mikor látta, hogy a császár mint megörült ennek a levélnek, mely pedig csak egyszerű hermaneczi fehér papirosra volt írva. Alig, de alig lelte a helyét. Mosolyogva, nevetve mondogatott egyet-mást

az arany paszomántos generálisoknak. Német szókkal mondotta, hát azt nem értette meg az ispán, de a főtisztek is mindnyájan barátságosan mosolyogtak, amint kézről-kézre adták a büdi Dogáli levelét, mely épp a legnagyobb szükségben érkezett a káposztával együtt.

Aranynyal, ezüst pénzzel gazdagon meg is ajándékozta a császár az ispánt, a cselédséget is, hanem a czédulát sem hagyta válasz nélkül. Magával a főpostamesterével küldött a büdi Dogálinak levelet, melyet aranypennájával maga írt meg, gyémánt porzójával maga porozott be és melyben ezek foglaltattak:

„Te vagyol a büdi Dogáli,
Küldtél nekem 100 hordó kaposzti,
Neked adok a — Búd! . . .

Josephus II.“

Hát ez volt az az egy eset, amidőn a császár erre mifelénk is írt levelet, de azt hiszem, ebből is bölcsen kiolvashatni, miért nem írt azóta többet. A tintája, a pennája, a papirosa, a kópertája, a pecsétje, de még a porzója is mind felette drágák az ilyen levélnek, mit a fő-fő generális-postamester úr maga szokott szállítani, üveges batárban, 8 fehér lovakon, melyeknek a lábán a patkó is nehéz aranyból van kovácsolva gyémántfejű szegekkel.

BÖSZÖRMÉNYI VESZEDELEM.

*(Andreász de Máróék és az öreg Thomász
File köszörülgetik az ősi kardot.)*

Nemzetes asszonyaimék sirva keresgették a padlásról a nyeregszerszámot. Padláson turbékoló fehér-galambocskák egyik-másik öreg füredi nyerget bizony gonosz módon megművelték Az öreg kocsis suhancz fia is váltig dörzsölte a csillagvirágos kápa rezet. A rezet kiverte a zöld rozsa és szemnektetsző fényben sehogysem akart fényeskedni.

Ihol hozta ni nemes Takaró Ferencz uram, a szücsmester is, a hatalmas nyeregbundát. Amely bunda miatt Ersuska leányzó nem egy-két keserű könnycseppet hullajtott vála. A bunda ugyanis tulajdon azon kezes Bari báránynak a hátáról került le, mely kezes báránynyal a keresztapja, a nánási kurátor ajándékozta meg Ersuskát, a gesztenye barnaszín hajjú, sötétkékszemű karcsú hajdu leányt. Bari báránynak fekete szőréből, selyempuha göndör bundájából immáron most hadi nyeregtakarót készített a hozzáértő szücsmester.

Nemzetes uram pedig legényfiával és lakatos mester jó komájával, Kállai urammal a tulipántládás, nyárfadikós kisházban működött. Segédkezett még nekik a zsiros hajjú, oldalt fonott fürtű vén kocsis is,

ama bizonyos Thomász File, aki szörnyen rücskös ábrázatú vala. Ő akkor volt fiatal hajdu, mikor a vitézlő nemesi rendek szép Mária Terézia királynénak oly lelkesen felajánlották életüket és vérüket. Thomász File ekkor a lecsüngő bajuszú magyar huszárokkal bevágatott még a nagy berlini piacra is és sarcolta a Friderikus király putinás népét. Ámde az öreg közhajdu a hosszú háborúban nem szerzett kincset, rangot. Vágás ugyan ékeskedett a rücskös orczáján, meg a kemény fején, hanem amikor megöregedve, felmetáliázva hazajött a veterán, aki oberster úr Nádasdival megzavarta a büszke vitéz burkus királyt is, hát leházasodván, maga biztosítására, menekedni akart a szülei földes putri nagy szegénységétől, így került szolgálatba a gazdagabb, a tekintélyes hajdu nemes úrhoz.

A háznál aztán megbecsülték Thomász Filét, aki sátoros ünnepnapokon a félszázad esztendő idős fehér huszár köpenyét is a félvállára szokta vetni, de bizonyos ügyességgel. A köpeny elöl széjjel hajlott és a megkopott huszárdolmányról minden zsirosnyakú paraszt szemébe odacsillogott a nagy vitézségi ezüst metália... Mostand aztán hasznát is látták az öreg Filének. A háború szörnyűsége ismét reánehezdedett erre a mi virágos magyar földünkre. Azt meglehete előre mindig tudni, ha veszedelem háramla a tájra, mert olyankor mindig nyájasan beszélgetett a magyar nemesekkel a német. Eget és földet, meg reáadásul a tudós Hatvani professzor uram által kellőképen kiókumált holdat is elígérte a magyarnak ilyenkor... Most hadnagy uraimék úgy beszélék, hogy a felülről jött kurrens levél szerint valamelyes Frantziaországbeli hatalmas király, bizonyos nevezetű Bunaparté nevű egyén fenyegette

kemény sereggel a szép magyar földet, vagyis inkább elsősorban a Ferencz császár státusát, tehátlan a nagy felhajtás miatt lóra kell ülni, fegyverbe kell állni a vitézlő nemesi rendeknek és a szabad hajduknak is. Hasznát tehát épezért látták nemzetes Máró úrék Thomász Filének, mert oktatta a lakatos mestert is, mint kell a régi kurucz fringiát illómódon kiköszörülni, az öreg gazda úr pedig, hogy a hüvely rezes eresztékeit miként fényesítse csatangoló hajdu Bottyán Tóni módjára. Aztán a hatvágásra is Thomász File oktatgatta a fiatalabbik Andreász de Márót, aki különben a csákányforgatást illetőleg a restorácziók alkalmával nem utolsó legény volt.

Az öreg nemzetes Andreász de Máró mázos csuporból kínálgatta az embereit. Az orros potrohán rozmaringágon még páva madár is ékeskedett. A csupor savanyú illata elárulta a bicskanyitogató hajdu vinkót, ami a vastaghajú kőbéli nevezésű szőlőgyümölcsökből szüreteltetik e tájon már századok óta. Fel is fért kedvderítőül ez a potrohos csupor, mert a fiatal Andreász de Márót a másik nagy házban szép fiatal hajdu menyecske siratgatta, aki a télen sok aranyat, sok tehenet és sok dunyhát, párnát hozott a házhoz. Virág-Kola Judit. Hajdu nemesi leány. Most hát sirt, szinte belehervadt a bánatba szegény; mert el kellett menni a háborúba a fiatal gazdának, aki lóra szállott hajdu nemesek és más szabadosok között altiszti rangot viselt. Síránkozott a Judit.

A kisházban pedig a férj, a fiatal gazda, az ifjabbik Andreász de Máró az ősi hajdu fringiát köszörülte, fényesítette szomorúan. Szép szál volt a legény; de az öreg Thomász File maga mondta, még ily szomorún ő sem köszörült kardot. Hogy ne! ez nem

kurrens levélben iratott, de szerte beszéltek a malmok alatt, a fonóházakban, a lóistállókban, mikor este a szalmaláng sejtelmes fényénél tanyázott egybe gyűlve a hajdu nép, hogy a francia király olyan krudélis, tüzes golyókkal löveti a népet, amely golyóból ha aztán egy csöpp valakire lecseppen, átégeti az a szikra a pánczelt, a ruhát, a testet is. Biztos halál az.

*(Nemes Takaró Ferencz uram, a szücsmester,
kurucz történetekről
megemlékezvén, buzdítja az elbúsult hajdukat.)*

Szücsmester, nemes Takaró Ferencz uram épp alkalmas időben hozta ezt a nyeregbundát. Ő már útközben tetszelegve símogatta ezt a kellemes göndör birka szőrt. Figurás szavú ember és fakturás mesterember volt ő. Oszlatta mindenütt a bánatot. Most is hát, ahogy odadobta a nyeregbundát a vén diófaasztalra, kérdezte :

— No, ugy-e szép bunda? Reá ülhetne erre eő kigyelme, Ferencz császár ur is.

A nyeregbunda valójában megfelelő volt. A fiatal Andreász de Máró nem igazi gyökeres származású lovas hajdu, ha el nem mosolyodott volna erre a ritkaság kiállítású nyeregbundára, úgyszinte az öreg Thomász File is nagy magatetszéssel símogatta, forgatta a göndörszörű bari bőrt. Eközben hát elevenebb szavak is cserélődtek. Mert a kérges hajdu kézben derekasan forgott a potrohos orros.

A bibliát már teljesen végigolvasta Takaró mester, de olvasott ő magyarok históriáiról is nem egy sárga bőrfedelű könyvet, mikkel a tiszteletes predikátor úr házánál barátkozott össze, mert mint presbiter, bejáratos volt az eklázsia házhoz is. Osztán így

neki a példás beszéd nem is esett nehezére. Vigasztalásképen a harmadik kancsónál elő is adott a szép-
atyja életéből egy történetet, aki még odaelő Rákóczi
Ferencz fejedelemnek volt kedves hajdusági
kurucz huszárja, de persze több más ólomgombos,
sárga csizmás, birkabőrsüveges, sastoll forgós hajdu
czimboráival együtt.

Ezek Károlyi generálissal együtt nem rakták le
a kurucz zászlót a majthényi szomorú síkon, hol a
kurucz vitézek még utoljára megölelték egymást, meg-
csókolták egymást, azután sírva indultak haza vagy a
bujdosásnak. Belepte útjokat a sárga levél. Táro-
gató sem riadt a rónán vagy a sötét őrhalomról; mert
kibujdosott az országból nagy Rákóczi is.

Lovas hajdu kuruczok ezt azonban nem akarták
hinni. Reménykedtek, visszajön még a palotásaival,
meg nagy Bercsényi Miklós főgenerális urammal a
fejedelem, azért a konok kálvinista kurucz hajduk
azt határozták, megvárják ezt az időt, addiglan pedig
labancz vérben megfürdetik még néhányszor a széles
hajdu kardjukat. És a tárogató méla zenéje mellett
búvhelyeiken még sokáig búsongtak, várakoztak a
nagy fejedelem után. Nem jött. Ellenkezőleg a labancz-
ság, a németek hatalma egyre növekedett az országban,
tehát e kellemetlen bojgó kuruczhajduktól szabadulni
akartak. Pálfi gróf végezetre meg is egyezett velük.
Más választásuk nem is volt, mert megszorították őket,
tehát elpusztulnak, vagy be állanak a császár lovas-
seregébe. Reállottak a Pálfi gróf úr mézes szavára
a szegény megszorult, reménységüket vesztett bolygó
lovas kuruczhajduk, osztán magukra vették az azon
időbeli közösügyes sárgazsinóros magyar huszár mun-
dért. A széles, magas csákók alól daczosan villogtak

ki a mord hajduk, a fehér fürtös kuruczhajduk, mert sok vén vitéz is találtatott már közöttük. Úgy lehet, még a Thököli fejedelem idejéből való vén bolygó kuruczok.

Osztán tovább így beszélte ezt nemes Takaró Ferencz Andreász de Máróéknak :

— Látod öcsém ! Ezek a szegény elárvult lovas kurucz hajduk még a labancz parádéközben sem estek kétségbe. Pálfi gróf ugyanis minekutána így kiöltöztette őket, bemutatta az utolsó kuruczokat a fő-fő német hadi generálisnak is. De persze sok fegyveres labancz katona örködött a hajdukra, mikor a frontjuk előtt a fő német generális a bajusztalan és vuklishajú Pálfi urammal együtt ellovagolt. Aztán megállott a német a front előtt és szörnyen kezdte németül szidni a karakán kurucz mivoltukat, ugymond :

— Megérdemelnétek, hogy mindnyájatok fejét lecsapassam . . .

Egy vén kuruczhajdu, hosszan lelógott a bajusza, nem állhatta meg szó nélkül, de kimordult a frontból a hetvenkedő német generálisra :

— Oszt ha levágnád a fejünket, akkor mire akasztanád ezt a sok bolond labancz csákós süveget. Óh te bolond német.

Pálfi gróf pedig, aki elmosolyodott a kuruczi szavakra, úgy magyarázta a főgenerálisnak, hogy a vén kurucz oda nyilatkozott: „megbánták már ők a kuruczságukat.“ Mibe is az arany kardos német bele nyugodott. A szegény hajdu kuruczok azonban nem mélázhattak többet a tárogató zengő hangjai mellett.

Ilyeténképpen beszélgetett Takaró mester, mely beszédeitől a komor hajdu arcok lassan vidulni kezdtek, különösen minekutána már sűrűbben fordult a

kézben az orros is. Hanem a fiatal Andreász de Máró, a nemes lovascsapatbeli választott altiszt azt mondta mindezekre, mert fájlalta ő szívében a szép Judit feleségét:

— Ferencz bátyám! Hajdu vagyok én is! Nem félek hát a viaskodástól. Ámde a franczia nem vétett én nekem, ha azért a német ellen kéne menni, akkor szívesebben ülnék a nyeregbe.

Még az öreg Thomász File is bólintott a fejével, mintha csak mondta volna ő is:

— Nagy igaza van az Andorás öcsémnek... A német az más! A német ellenében lóra ülnék magam is.

Mikorra aztán az alkonyat reá terítette sötét dunyháját a nádfödeles, gólyafészkes hajduháza és az öreg nemzetes asszony az asztalra oda állította a pislákoló mécesest, a hajduk ekkorra kiköszörülték, kellőképpen kiköszörülték az ősi fringiát, melynek csapásától odaelő nem egy német, nem egy török vándorolt át a másik árnyékosabbnak híresztelt világba. Sok hajduháznál köszörülgették ekkor így az ősi kardokat.

(Nyeregben ülnék. Menekülés közben bús kálvinista, halotti énekeket énekelgetnek.)

A jász-kun-hajdu kerületek is a szokott módon előállottak tehát. A lovas napidíját 16 krajczárban, a gyalogosét 12 krajczárban számították fel. Forma ruháról maguk gondoskodtak. Búzavirág kékszín szép forma ruha volt ez. A lovasoknak kijárt ezeken kívül a lóporezió is. A karabélyt, a rezes pisztolyt, a lódingot a kerület fegyverházából szolgáltatták ki, kardot, fokost leginkább hozott minden hajdu nemes vagy szabados.

És fel és le való esatangolás közben telt az idő. A réti virágos, rónás hajdu földtől messze elkerültek a jó hajdu vitézek. De a barna szemű hajduk táborozás közben is visszagondoltak erre a szép földre. Futó felhőktől, szálló madártól mind küldözgetett titokban haza üzenetet az öreg ákáczfáktól árnyékolt ősi házba, hol kincsesdrága mátká vagy fiatal feleség búsult, sírdogált nem egy búzavirág kék dolmányos vitéz után. A réti dombaljában pedig gondosan elrejtve a gaz, a rekettye közé, árván száradozott a nyárfából vajt lápcsolnak, ha a fiatal Andreász de Máró a vén kilenczvenéves Thomász Filével abba a csolnakba beült, néha két hét is beletelt, míg a kondás földbe ásott tanyájához visszakerültek a rét, a láp titokzatos nádas világából. Ilyenkor vaddal, vadak bőrével, vízi madarakkal, emberi szem soha nem látta különös hamvas kék, sárga, piros vizivirágokkal meg volt rakva a csolnak. Micsoda páratlan élvezet, micsoda hatalmas gyönyörűség a vadászati élvezet, mikor a fiatal hajdu, ha már ép a puskája nem sült be, hát a sulyos fokossal leütötte a kerges, az ízmos réti farkast is.

Aztán az a virágillatos levegő. Az ősvadon, melyben lappangó állatok, madarak ordítása, sivítása támad napalkonyatkor. Hát ezután is epekedett már a nyalka hajdu szíve.

Meg aztán ékes dolog az a vitézkedés, a nagy dombtetejéről, a juhászbundán hasra feküdvén — elnézni. Hanem az az ekszercizozás nap, mint nap után, meg azok a szigorú regulamentumok, ordinációk mind túskeként hatnak a szabad élethez szokott emberre. Már itten pedig bőven kijutott a forduljból, kanyarodásból, frontolásból marsolásból, kerengő se-

regből, köszöntésből, rajtahajtásból, szárnyalásból és zárkózásból és több efféle . . . A hajduk sűgva-bűgva dugdosták össze estenként a fejüket a tábor-tűznél. Nem mindnyája, aki lovas és gyalogos ott volt, hanem a nyakasabbak, a makacsabbak, ama mintegy ötven-hatvan főre tehető lovastöredék, amely a fiatalabbik nánási Andreász de Máró és Szoboszlórúl való Andreász de Révész hajdu urak altiszti parancsolására hallgatott.

Odavélekedtek ezek, a tábori tűz hamvadó parazsát piszkálgatván, lám ni! lesántul, leférgesedik már a tánczos járású Fakó, meg a fürge futós Csillag lovunk is. És még mindig nem jön a háború. Mert ők úgy képzelték a háborút, mintahogy restorációk alkalmával szokták gyakorolni a vitézkedést, sem kanyarodás, sem szárnyalás jobbra balra, húzódozás ide, majd oda árkon-bokron keresztül, hanem ott az ellenség ni! aztán neki!

— Üsd! csak a fejét! Nehogy megsántuljon! Mondom, ők így képzelték a hadviselést, hisz vélekedésük szerint a francziának sem lehetett keményebb a koponyája, mint a nánási, hadházi, böszörményi, szoboszlai, dorogi vagy pediglen épp a vámospércsi szabadhajdunak. Osztán ha így rajtahajtással végezhettek volna a farancziával, gondolták a hajduk, akkor aztán mindjárt is fordulhattak volna a szép hajduság felé.

Ezt a cseleskedést, ide és oda való marsolást szívből meg is útálták a hajduk és a hajdu csapatból mintegy ötven-hatvan főnyi lovas hajdu elhatározta, hogy ők tovább nem nyüvik ily hasztalanul magukat, hanem, lóra ülven, hazafordulnak a böszörményi disztriktus ház felé. Imhol már hetek, hónapok elteltek,

imhol már eltelt amaz idő is, ameddig a hajduk kötelezték magukat, hogy fegyverbe állanak. Atyafiait így bujtogatta a tábori tüzek mellett a fiatal altiszt Andreász de Máró, meg komája szoboszlói Andreász de Révész ur, akik különben az előörsi harcban már nem egy francia vértesen kipróbálták az ősi fringia, meg a kopogós fokos halálos erejét. Tehát azt sem lehetett reájuk mondani, hogy a gyávaság beszél belőlük.

De osztán nem is akartak ők a táborból titkon elszökni. Hogy már ők ötven-hatvan hajduk nyergelnek és mennek hazafelé, mert letelt a fogadási idejük, ezt megjelentették ők a kapitány úrnak. Ez azonban leszidta őket. Kemény fejű, nehéz fejű hajduk és nem ismerik a szigorú hadi regulamentumokat. Most azért ne zúgjanak, hanem várják békén míg a hadak urának tetszik végét szakítani ennek a szomorú háborúnak.

Andreász de Máró és Andreász de Révész tamaskodva rázogatták a hosszú fürtös hajdu fejüket. Sarkon fordultak és ott hagyták a kapitányt, aki meg már sietett a generálishoz, hogy értesítse a hajduk készülődéséről. De nem ért hamarabb oda, mint a két konokfejű hajdu úr.

Kivörösödött a generális úr nyaka, arcza, mikor meghallotta némely lovas hajduknak ezen erős kívánságát. Előbb szép szóval igyekezett felvilágosítani Andreász de Márót és czimboráját szoboszlai Révészt, hogy a tábor nem debreczeni nagy szabadság, ahonnét akkor indulhat haza minden gazda, amikor a portékáját eladta, a pénzét kiköltötte vagy hát amikor magát épp kimulatta. Táborban, mikor ellenség előtt áll a sereg, más keményebb, szigorúbb regulák járnak.

— Ne bolondozzatok hajduk! Várjátok ki a dolog végét! szólt a generális.

— Már pedig mi hazamegyünk innét, szólt egyakarattal a két hajdu szóvivő, mert a mi fogadási időnk letelt. Mi a jussunkat nem engedjük. Nem kuncsorgunk itt tovább, indulunk mi még ma a zászlóval.

— Katonák! ordított a gránátosok után a generális. Vigyétek a siralomházba ezt a két bujtogató lázadót! A hadi törvényszék majd leszámol velük . . .

Azonban a pálczatörésre nem kerülhetett az auditor úrék ítélete, mert a ötven-hatvan lovas hajdu ahogy meghallotta a két vezető altisztjének a siralomházba való helyzetetését, már nyeregben ültek és kivont karddal törtek a siralomházra. Mogorván ott várta a halált a két fiatal hajdu. Meglánczolták a kezüket, haj nem nyúlhattak ők kardjuk után, pedig alig két-három lépés távolban volt tőlük. Odatámasztották a gránátosok a két hatalmas fegyvert a sarokba. Midőn egyszer csak nagy lódobogás hallatszott. Zűrzaravos kiáltások, fegyvercsörgés.

— Hol vagy Máró? Hol vagy Révész? kiáltoztak a felingerült lovashajduk, másik pillanatban már bent toporzékoltak a siralomházban. A bilincset a két atyafi kezéről leütötték, az ajtóban örködő gránátosokat lefűllették még elébb. Aztán alig egy-két szó, alig egy-két minuta, már nyeregben ült Andreász de Máró, Andreász de Révész is.

És már vágóban indulni akart a lovascsapat ki a táborból, mert már szörnyen nyüzsgölődött a tábor. Dobolták a riadót a dobosok és fújták a sípot a kürtösök. Hát nagy ideje lett volna innét bizony már tovább menekülni. Andreász de Máró azonban nagyot kurjantott:

— Hohó atyámfiak! mi becsülettel jöttünk ide, hát becsülettel is menjünk el! Ne felejtjük itt a zászlónkat. Az ősi selyem Bocskai hadi zászlót. És a vakmerő hajduk bevágtattak a tábor közepébe, ahol az ezredes kapitánynak a hadi szállója volt és onnét, tisztelettel köszöntvén a főtiszturakat, elhozták a zászlót, aki pedig eléjük merészelt állani, azt legázolták, levágták a hosszúhajú, hosszúbajuszos hajduk.

Áttörtek az előörsi vonalon. Bevallható, a lövések miatt vérzett nem egy-két kék dolmány. Hanem ez a fájdalom kicsi volt ahhoz az örömhöz képest, hogy mehettek hazafelé. Még az a század vértés francia lovas sem zavarhatta meg őket, amely a táboron kívül elébük merészkedett. Szétugrasztották a vértéseket a heves tusa után. Nehány czimbora ugyan holtan maradt le a hűséges lóról. Ámde elszaladt a francia és a hajduk a halott hajduknak az erdő öreg tölgyfája alatt karddal ástak csöndes sírt.

Majd megeresztették a kantárszárát és az égi jeleket nézvé, indultak az országhatár mellől a szép hajduság felé. Hűvösödött a csillagos éjszaka. Búsongós, egyszerű melódia zendült a vadon tájon, de persze inkább úgy dúdolván. A lovas Andreász de Mároék imént temetett vitéz atyafiaikra gondolván, menekülés közben, a nyeregből dúdolgatták a legszomorúbb, a legbúsongósabb kálvinista halotti énekeket.

(Elkövetkezik a böszörményi véres veszedelem és a nagy szomorúság megejti az egész hajduságot.)

Andreász de Mároék még messze jártak a böszörményi kényes határtól, hol még szőlő is édesebb terem, mint más hajdu határon, azonban jöttük hírét már meghozták a lovas futárok, amelyeket a hadi generális küldött Böszörmény városába; mert előre

beszélték a lovashajduk: oda viszik haza a zöld selyem Bocskai zászlót. De meg különben is ott állott a hajduk disztriktus háza, ott székelte maga a büszke hajdu főkapitány. Ennek adták hírül a kemény üzenetet a térden jóval felülérő németesizmás tábori futárok, hogy a főkapitány úr visszatérítse azonnal a táborba a szökevény lovashajdukat. Ha pedig ellenkednének, akkor fegyvereiktől megfosztatván, mint dezertorok, a hadi regulamentumokban előirt keménybüntetésüket elvegyék. Bölesen tudta azonban a generális, Andrász de Maróék micsoda megátalkodott kurucz hajduk, azért felhatalmazást eszközölt ki a hajdufőkapitány uram részére, hogy az a Debreczenben állomásozó feketestrimflis német cserepár katonák felett is rendelkezessék és fegyveres erejüket igénybe vehesse az ellenszegülés esetén.

A főkapitány intézkedett hát, hogy a zászlóalj német katonaság kiinduljon idejekorán Debreczenből. Azon nap történt ez, mikor a spionok jelezték, hogy a lovashajdu csapat már közeleg a böszörményi határ felé. Felemelt fejjel lovagoltak a város alá a napégette arcú hajduk. Itt már a szülőföld áldott levegőjétül dagadt a keblük. Mint kedves ösmerős bólingatott feléjük a szarkafészkes nyárfa, kedves lombú zöld ákácok. Jó akarójuk azonban sok akadt a város lakossága közül, kik óva intették őket, ne menének be a disztriktus házba, mert a főkapitány vesztüket tervezi. Inkább széledjenek el a mértföldekre futó hajdu nádasokban, mely biztos búv hely vadnak, bolygó szegény legénynek. Ha csillapodnak az idők, onnét aztán bántódás nélkül haza lehet jutni. Ámde ha a disztriktus házba mégis bemennek, meglásák, élve nem jönnek ki onnét.

Andreász de Máró és Andreász de Révész konok hajduk, szintazonképpen jó altisztek is a lóra szállott nemesi seregtől, így mondák erre:

— Olyan csúfságot mi nem hagyunk magunkra száradni, hogy mi most elszökjünk, mint a lovat lopó szegény legények a pandur elől. A nímét nem esketett fel minket katonájának. A mi fogadási időnk már letelt, így hát mi szabad emberek módjára hazajövének. Becsülettel mentünk, becsülettel akarunk hát a szülőházhoz is visszatérni. Imhol magunkkal hoztuk a zöld selyem Bocskai zászlót is, de meg a karabély sem a mienk, a rezes pisztolyt is kézhez kell adni. Gyerünk czimborák.

Beindultak a városba a disztriktus házhoz a nyalka hajduk. A lovaikat kipányvázták a gyöpszélen, őrizésükre visszahagytak néhány vén czimborát, várnának ott, míg ők visszatérnek a főkapitánytól.

— Tárva-nyitva állott már a disztriktus ház nagy szárnyas kapuja. A főkapitány úr előre hozzákészült a fogadásukra, mikor a hajduk a zöld selyem zászló alatt, most csak gyalogosan, a disztriktus ház udvarára bevonultak.

Andreász de Máró szószólóskodott ez alkalommal. Meghajtotta a zöld selyem zászlót a főkapitány előtt.

— Vitézlő uram! Itt a zászló, itt a pisztoly. Hazahoztuk becsülettel. A mi fogadási időnk most már letelt, mi azért megyünk hazafelé.

Odanyomta a zászlót egy bámész hadnagy kezébe. Aztán pedig lelökte a karabélyt, rezes pisztolyt meg a lódingot a főkapitány lába elé. És így halomra dobálták a fegyvert a többi lovas czimborák is. Nem maradt a vitézeknél más, mint a kard, mit onnét hazulról hoztak magukkal.

A főkapitány úr elébb nyájas szókkal ügyekezett elejbük kerülni. Nógatta őket, fogjanak fegyvert, térjenek vissza a táborba, akkor még pardont kaphatnak, másként szörnyen bűnhődnek a dezentorságért.

— Nem esküdtünk mi fel a németnek, szólt Máró a nánási kemény hajdu. Minket hát ne kísértgessen a főkapitány úr, mi már megyünk haza szabademberekhez illőleg. Gyerünk czimborák.

Ámde elkészült erre is a főkapitány, mert csak intett és hogy kifutott parancsára az udvarról egy kerületi belső szolga, legott megperdült a dob és a nyitott nagy kapun keresztül látni lehetett, mint özönlének a szomszéd udvarokból a feltűzött szuronyos cserepárok, a nagy rezes csákós, hosszú fehérfrakkos német katonák. A főkapitány most már keményebben ripakodott a makacs hajdukra, hogy a reguláknak vessék alá magukat és ne hozzanak romlást árva fejükre.

Azonban megindult a hátulsó kapu felé Andreász de Máró. A többi czimboráji is keményen, daczosan követték. Még hogy ép kiléphettek az ajtón, mert már ezen oldalról is özönlött a német katona, melyek, sorakozván, úgy környékezték az elszánt hajdukat, akik egy útszéli szárazmalom kerengője alá szorultak be.

A malmot körülvették a németek. A német óbester felszólította Máróékat, adják meg magukat és tegyék le a fegyvert.

Szólt Máró, kurucz fejét hetykén felvetette.

— Nem vagyunk mi dezentorok. Engedjen minket óbester úr utunkra! A kard meg a miénk. Azt hát nem adjuk. Akinek kell, itt van ni, vegye el tőlünk. Szólt Máró és az ősi karddal úgy fejbevágott

egy németet, aki már beakart bujni a malom alá, annak menten ketté esett a feje.

A főtiszt erre rálövetett a hajdukra. Megkezdődött a borzalmas vérontás. A hajduk gyalog voltak, a kardnál egyéb fegyver nem volt náluk. A zászlóalj katonaságnak még sem adták meg magukat, mert többre tartották a jussukat az életnél. Ők is sok cse-repárt legyilkoltak, megsebeztek, mielőtt a túl erő a szuronyos fegyverrel, a gyilkos lövésekkel erőt vehetett volna rajtuk. Hanem akkor már Andreász de Máró, meg hű czimborája az Andreász de Révész, a két derék, a két vitéz fiatal hajdu úr nem élt. Az első golyókat, az első szuronyszúrásokat az ő széles mellük fogta fel. Velük együtt ott pusztult sok más derék hajdu atyafi is, ami kevés formaruhás hajdu legényt pedig élve fogtak el a német katonák, azoknak is szomorúan végződött az életük. Mert a „dezentorság és a lázadás“ vádjá miatt halálnak halálával pusztították el őket. Aki nemes származású volt közülök, azokat mind agyonlőtték, aki pedig csak szabadszár-mazású paraszt volt, annak háromszáz pálczás között kellett vesszőt futnia. Ezt a komisz büntetést is halál gyanánt mérték.

Eme véres napot sokáig sirva-riva emlegették a nádfedeles hajduházakban a búsongó mátkák, a kisírt szemű özvegyek. Andreász de Márónak a hű felesége, szép Judit asszony, belehalt ebbe a nagy fájdalomba. Szomorú fűzfát ültettek a sírja fölé. Barna szemű hajdu gyerek egyszer arról a fűzfáról vágott galyat. Tilinkót készített belőle. Ennél a tilinkónál még nem sírt, még nem rítt soha szomorúbban tilinkó a hajdu-földön.

OLÁH FŐHADNAGY ÉS A VASAS KAPITÁNY.

A hajas törököt, meg a csupasz arcú németet mindétig kis pontnak becsülte a szabadhajdu. Komázás helyett mindig szívesebben kaszabolta-sarabolta őket, szép magyar földünknek megnyomorítóit. A hajduknak ezen német gyűlöletéről már a legrégebb időkben megemlékezik a krónikás, maros-vásárhelyi hites polgár Borsos Sebestyén uramnak az unokája Nagy-Szabó Ferencz felemlíti a memorialéjában a hajduk felől, miként szoktak volt hajdu uraimék a németekkel pajtáskodni; noha ezidőben és egyideig ugyanegy urat szolgáltak a hajduk a plundrás németekkel Básta generális főparancsnokolása alatt. De hagyján! Básta uramnak kevés nyugodalmat szerzett ez a hajdu szövetség, mert „a hajduk a németen semmit sem adnak vala, sőt böcstelenül bántak vala vélek; szidalmazván, a süveget kiragadták a német fejéből és beléfúttak és a földhöz puffantották; és esmét egynek a nyalábot a hátán-é, vagy a lova hátán felgyújtották és azt nevelték, mint égett.“

Azért elhíhető, hogy századokkal később sem igen vala több becsülete a hegyes orrú németnek a hajdu előtt. Ki is világosítom . . . Mikor nagy Napoleon császárt legyőzték a szövetséges hadak, különösebb-

képpen a magyar huszárok, ismét hetykén düllesztgette mellét az alföldi zsiros garnizonokban a szoldateszka. Az ákáczfalombos ős hajdu városban, Hajdu-Nánáson kemény kálvinista nemes uralkodott ekkor a hadnagyi hatalomban. Mind pallos joggal hatalmas szabadvárosnak, mind nánási nemeseknek a főhadnagya vitézlő nánási Oláh András úr ő kegyelme volt, az első rangú hajdu kapitányi család leszármazója. Neki még a bátyja is oly hatalmas úr volt, a tokaji lovas generális, vitézemplékű Oláh generális úr.

Ezidőben németeskedtek, diákoskodtak még a magyarok. Himfyék, a dunántúli nemesek, puderozták a hajukat. A fringiákat rozsdá marta. E jámbor időben nagy úr módjára élt a föld népe között még egy vasas kapitány is. Mert a magyar városokban idegen katonaság állomásozott akkor. A magyar fiúk kint fogyasztották a kenyeret a császári örökös tartományokban. Ekkor egy vasaskapitány utazott keresztül Hajdú-Nanáson, mint kurir. Bizonyos nevezetű Schneckkenhausz kapitány, aki a főkomandótól a tokaji lovasgenerálishoz, Oláh generálishoz, küldetett valamely ügyben.

A nyár poros a fekete hajdu földön. Délibáb és portenger váltakozik a pusztai országút mellett. A nánási hajduk és nemesek főhadnagya is, Oláh András úr is ingújra vetközött ebben a nagy melegben. Eképp ült be a boltozott, hűvös bírói szobába, hová a népek tisztelettel nyitogatták az ajtót. Tehát annál méltóbban indult fel a nemes úr, amidőn egyszer tiszteletlen nagy robajjal nyitódott az ajtó. És betoppant egy poros, hetyke tábori sapkás vasas kapitány. A kardját rémszörnyen csörtette. Szörnyen dühösködött ez az úr. Mérgében még a bajusza helyét is majd lerágta, mert

város gazda uraimék azon hirtelen minutában nem szolgáltak neki kedve szerinti forsponttal. Durván, elbizakodottan förmedt a lobogó ingujjas főhadnagyra.

Vitézlő nánási Oláh András urat ez a hang nem hozta zavarba. Felemelkedett az öreg bőrös székből. A süvegét a fejére nyomta. Nagy szilárdan odaállott a handabandázó vasaskapitány elé.

— No mi kell? kérdé a nemes úr kurtán.

— Hogy mersz kend, én velem feltett süveggel beszélni?! indulatoskodott a neki vörösödött vasas kapitány. Hát nem tudod kend, hogy én a császár kétszáz lovas katonájának parancsolok?! Szólt és a dühös német kicsapta a vitézlő úr fejéből a süveget.

— Nohát én meg tizenkétezer hajdunak adom a parancsszót, felelt röviden nánási Oláh András főhadnagy úr és a másik pillanatban úgy vágta arczon a vitéz vasaskapitányt (ősei sem különben a Bástá vitézek puffogós süvegét), hogy az elbizakodott kapitány tábori sipkástúl együtt a sarokba bukott.

Midőn pedig feltápáskodott a kapitány, a kardját kirántotta és eképp rohant a fegyvertelen hajdu főhadnagyra. Azonban Oláh úr csak egyet kurjantott:

— Hejh fiúk! . . .

A város zsíroshajú, széles vállú cselédei berohantak a bíró szobájába. Kérges, ragyás arcú hajduk voltak ezek. Még ólomgombot is fontak a hajukba. Felmarkolták a hetvenkedő kapitányt, a kardját meg sem mozdíthatta. Oláh András úr pedig mihamar meghozta a végzést:

— Húzzátok deresre! Huszonötöt a ficzkóra!

Nosza készek is voltak a hajduk erre a parancsra és a huszonötötől a „vitéz kapitány“ csak nagy rimánkodásra szabadult. Azonban Oláh főhadnagy úr, a fors-

ponttal együtt, a határig kikísértette a németet. Lovaslegényt is küldött a bátyjához, Oláh úrhoz, a tokaji lovasgenerálishoz. Külön levélben megjelentette a maga részéről az esetet. És mint régi családi krónikákból megtudható, vitézlő Oláh András fényes elégtételt kapott. A durva tisztet rangjától fosztották. Oláh lovasgenerális mondta ki reá a szigorú ítéletet.

A HAJDU BŰVÉSZMESTER.

Csak úgy is lépkedtek a hosszú bundában a magyarok, mintha épp a libáktól tanulták volna el a sétamenést. Gondosan egymás nyomában, ahol a hóban már utat törtek a vasalt csizmák. Következtek pedig egymásnak utána így: Ekléziának embere Balogh konrektor legelől. Kenderessy uramat, a kalapost, a középre hagyták, az ilyen fakturás emberhez kevés a bizodalom. Csintalanság örül az esze garatján. Sereg-hajtónak épp azért legutóljára mindétig a jámbor öreg Kola szücsmester maradt.

Balogh konrektornak, már mint csak ma a gymnasialis okos professzoroknak, volt olyan nagy a tudománya. De meg hogy a Csokonai diák valahány szép nótáját mindet könyv nélkül dúdolta, a bús kuruczi sóhajtásokkal együtt, ha latra mérjük, ő már csak ezért is különbnek becsülhető a mai cserpákolós, herbatéján sárgult professzor uraknál. Kik közül ki mutat csak egyet is, aki mint Balogh konrektor, fekete kávéval kezdve, fordítva végigeszi az egész disznótori vagy lakodalmi kövér ebédet? Befejezve a komóciót a tyúkhúsos aranysárga szép csigalevessel . . .

A hóban törött ösvényen, amely rendben ballagtak, akkor sor szerint Kenderessy kalapos következnek

most a becsületes bemutatásra. De a három hajduk között a legöregebb mégis az öreg szücsmester volt.

Nagy Németországban vándorolva látott olyan harangokat, mik melódiákat muzsikáltak össze jóval szebben, mint a nánási legelső banda, elhíhető. Ámde még Sármány királyfiról, meg a többi külsőországi burkus királyokról, akik fehérebb rezidenziákban laknak, mint a fehér nyárfaerdő, mi históriákat tudott mondani róluk, olyant még az az úr is aligha hallott, ki okos fejével a Hármas Kis Tükör könyvét megírta. Tréfának soha elrontója vén ember volt ő. E mellett jó gazdáknak gyöngé irhából tört ködmöneire tűzdelt virágokat. Kék, piros, zöld, sárga selyem fonásokkal varrogatta. Szagolni lehetett volna ezeket a virágokat. Mint eleven virág, hasonlatos virágok valának. Kék tulipántok. Különösen kedves virágok ezek voltak. Még a templomban forgolódo asszonyok is bizonyították, hogy kurátor uram ködmönére tulajdon ezen öreg szücsmester által vala felvarrva olyan pillangó, mely ha nem látszatott mozgatni hímes szárnyát, már akkor sehol sincs igazságtól való csoda a világon.

Azonban más állapotú az asszonyi állat szeme világa, meg más a férfiemberé. Hanem hogy amiket meg már Kenderessy kalapos cselekedni szokott, csodájára jártak annak a szenátor urak, a hadnagy úr, de meg a tiszteletes úr maga is. Nem talált ezekre böles mondást tudós eszü ő kegyelme sem.

Pedig Kenderessy csak kalaposmesterséget tanult. Miként vándorolt azonban oda frankushonban, úgy lehet nagy Tatárországban is, hol hírelés szerint a mágyikások laknak, azt csak olyan nehézfejű embernek nem lehetett megmagyarázni, mint Egetlesi Bálint volt.

Mindíg az eget nézte és a méla ember gyakran belebukott az árokba. Mert árok volt sok minálunk. Kerítés annál kevesebb. Ami kevés, az is nádbúl.

Először is Kenderessy kalapos uram oly kemény kalapot fábrizált, melyhez hasonlót debreczeni diák is aligha látott, csupán az, mely mendikált, szupplikált már túl a Dunán Pest felé is. Mint a paprikatoró famozsár hosszú volt ez a kalap. De termében neki is ereszkedett, mint a kálvinista templomoknál a kerek bástyatorony ezelőtti időkből. Más ember nem is merészkedett ezzel a fejét oltalmazni, mint a „szükség-nótárius.“ Neki nem rontott a szépségén. Vén volt. Száraz volt. Ragyás volt. Mondják, még az inggallérja is papírosból volt ű neki. És mit német szárnyas katufréknak neveznek, hasonló maskura parádéval nem átallotta felcserélni a becsületes rókamálos hajdukék nótáriusi békeceset sem.

Nagy égetős szemei voltak Kenderessynek. És mivel hogy a kalapot nem igen divatozták a birkaborkucsmás hajduk, bőségesen ráért minden vőfélyi tréfás tanulmányra. De többen, vásároknban fordult hajdu emberek, komoly tudós embernek tartották. Milyen a Tisza mellett Polgáron lakozott egy, aki beszélt a halottakkal. Kívánság szerint elő is hívta azokat. Szolgált a nyavalyák ellen hasznos szerrel is.

Azonban Kenderessy még víg legény is volt e mellett. A víg legény pedig, ha a kalapját nem vásárolják is, legalább maga kedves vendég minden hajdu háznál. Mondsza! Már ilyent is csak ki hallott? A lakodalomban Kenderessyvel nagyon évődtek az asszonyok. A szép hajdu asszonyok. Mert a hajdu asszonynál nincs szebb. Különösen ha Nánáson faragták a bölcsőjét. Mind olyan szép páva dáma az,

mintha a királyék aranyos nyoszolyájában szülte volna az édes anyja. Csintalan kacintásokkal, hamis, pajkos szavakkal évődtek Kenderessyvel. Aki kun kapitány volt a lakodalmi ünnepségben. A sarokban bent ült. Onnét vigyázta, hogy a legények, vőfélyek az illő rend szerint betartsák a magaviseletet.

— Eszem azt a nádmézszipogató rózsaszájukat ecsémasszonyéknak! Be hamis ma a kedvük. Szánombánom lesz a vége a tréfának, mondá fél komolyan, fél tréfásan Kenderessy. Kezével nehányszor különös jeleket vetett. És a szobasarokból, ahol ült, mint áradat fakadt fel a pádimentomból valamiféle csodálatos víz. A menyecskék, kik félték a lucsoktól czipellőjüket, felugráltak a lókusokra. Felpirult az arcuk, mint pipaecs virág. Mindjobban dagadt a víz. A selyem szoknyát is féltették már. Szégyenlősen lecsukták hosszú selyempilláikat. Mindazáltal már kilátszott a stikkelt fehérszoknya a számos finom fodorral. Majd kikerekedett a bokaszár is a megfeszült fehér harisnyákkal. Még mindig emelkedett a víz. A menyecskék már az asztal legtetejére felszorultak. Tetszett ez a férfinépnek. Mert a fiatal asszony nép szemét még erősebben becsukta és hogy selyemruháját oltalmazza, behunyt szemmel emelintette azt, jóllehet a számos fodor alól, a formás bokáknál már több kiünderkedett. Talán Balogh konrektor úr megmondhatója lehetne, mely felfordulás történhetett volna még itt, ha hirtelen nagy puffanás és nagy jajgatás nem hallatszik.

— Jáj, meghálok! Össetert a bégém!

A menyecske mind lecsapta szemérmétesen a lábai elé a szoknyát. Víz nem volt már sehol a szobában. Csak a bögősczigány hasalt a pádimentomon,

az összetört bögön, melylyel a ravasz more a kuczikról, a vízen ki akart a pitvarba hajókázni. Beleesett a füstös a semmibe . . .

Háza pitvarában meg, az ajtó mögé, olyan ember figurát készített Kenderessy, akinek tudomása nem volt róla, ha a küszöbre hágva, belépett a mesternek a hajlékába, az ember figura egy furkósbottal úgy vágta hátba a nyavalyást, jó szerencsét mondhatott, hogy szerrel nem kellett ijedtségiből kigyógyítani. No hát ettől a figurától le is tiltották a hadnagyok a csalafintás Kenderessyt, akit, mikor a rétségen nádat vágatni kint járt, egyik réti vadász agyon akart löni. Mikor lefekvéshez kászolódtak a földkunyhóban, akkor emelte reá a puskáját Kenderessyre a vad réti puskás, aki mint babonás ember számos jeles dolgot hallott Kenderessy mágyikás tudományáról.

— Akármely boszorkamester is vagy, most kutyák nyalják fel a véredet! káromolt a vad pusztai ember, de abban a perczen könyörgőre fogta a hetvenkedést. Kenderessy még nevette is. Eldobta már az ember a puskát, több volt neki a maga baja. Nagy vaslakat csukta össze az ajkát. Kenderessy varázsolta oda.

Megtörtént az is. Két német katonát kvártélyoztak el az öreghez. De vén legény létére nem igen örült az ilyen vendégeknek. Hanem mivel ekkor megint a németeknél volt itt a mi országunkban a hatalom, bele kellett a kvártélyosokba nyugodni.

Elkövetkezett a ragyogós téli este. A teli holdnak erős fénye bevilágította a szobát. Német katona úrök nagy maguknak tetszéssel befeküdtek a dunyhás ágyba. Szegény Kenderessy amúgy szárazon, bundában, a kemény szalmás dikóra. Nagy éjszaka lehetett

már. Élesen kurjantgattak a kakasok. Felneszelt az egyik katona, még a haja is az égnek meredt. Az ajtó nyitva volt. A pitvarban elenyésző fénynyel pislogott a szegényes olajmécs. A német látta, hogy a gazda amint onnét valahogyan befelé integet, katonaczimborája felkel a másik ágyból. A czimborá szeme azonban fel volt meredve. Elindult az öreg felé. Mintha valami szobor indult volna meg. Az alvajáró a pitvar ajtón túl is követte Kenderessyt. Aztán idő telt abba, mikor az öreg gazda egyedül visszajött. Hosszú, széles kést forgatott az egyik kezében, a másikban vörös, véres friss húsdarabot lötyögtetett. Ahányszor fordult, mindig több húst hozott. Olyan véres húsnak látszott, mint az emberi hús. Dézsába rakosgatta nagy gondosan. Még törött fehér sót is hintegetett reá.

— No most még csak a másiknak a húsát sózom be! Ezeket a szavakat egész tisztán, fogvaczogva hallgatta a német katona. Aki nem is várt tovább, csak míg Kenderessy kifordult a pitvarajtón. Usgyé, ki a német is az ágyból. Szaladt az őrmesteréhez. Félholtan panaszkolta, hogy az a szörnyű kvártélyos gazda már leölte a czimboráját és már az ő húsát is a sózóba akarta elrakni. Megindult erre az őrmester a strázsákkal Kenderessyhez. Hol aztán kiderült, hogy az öreg gazda két disznót ölt és azoknak a húsát rakosgatta a sózóba. A másik katonát is megtalálták, kint a jászolban hortyogott. Vesző! az sem tudta urát adni, miként került oda. Még az nap más kvártélyt keresett a kvártélymester a két katonának.

Meg ha a nagyvendéglőbe csepürágók jöttek vagy bűvészmester komédiások mutogatták fekete tudományukat, nem sikerült annak a bársonykabátos színyornak egynek sem a „kunsztlija“, ameddig Kende-

ressy ott tartózkodott a teremben. Mert ha csak reájuk tekintett, a csalárdkodásban mindjárt felakadt a kezük s amivel épp csodaként vakítani akarták a népet, avval sültek fel leginkább, hogy kikaczagták a felsülésüket. De elégséges volt, ha Kenderessy felnézett a kötél tánzosra, aki a kihúzott drótkötélen tánczolta vidáman a hopszasszát, már leesett ízibe. Még jó szerencsés volt, ha be nem törte a bordáját . . . Azért a komédiások nem is merészkedtek a tudományukkal addig kérkedni, míg Kenderessy uram közöttük időzött. Csak ha már ki tudták a szálából, akkor bátorkodtak kezdeni a „forstellungot.“

Elhíhető tehát, nagy lehete Kenderessy mesternek a becsülete. És mely gazdához az öreg szücsmesterrel és Csokonai nótákat gitárszó mellett dalolgotó Balogh konrektorral beültek, ámult ott a házi nép. A tréfának sem hossza, sem vége nem szakadt. Mondható, ma egész farsang alatt sem isznak meg annyi bort egy-egy háznál, mint akkor egyetlen este, mikor még mázos kancsóbúl járt kézről-kézre az igazi barátság.

MIKOR A KÉKYEK ODAHADAKOZTAK.

Első familia a Kéky, a nemes Kéky is minálunk. Gyökeres hajduk. A primariusok közül. Akiknek hosszas lakozásuk alatt: ordinarius hadnagy, nótárius, fürmender, füesküdt vagy legalább communitásbeli hites belső ember mindig, de mindig ilyen rangbéli ékeskedett közülök. Természetesen még abban a jó időkben, mikor 80 vonás forintok és egy pár erős debreczeni csizmák valának a Vice Nótárius Uram fizetségei. A pár erős csizmák azonban fejelés nélkül értődve . . .

De azért csak nádasházban lakott a nemes Kéky is. Meg birkabőr bundában járt. Mint ahogy az árkon kívül lakos Halljakend Fekete Péter gazda, ki csak szabados paraszt volt, de kinek ha egy boldog perczében „az ördögadta-teremtette“ kiszaladt a száján, negyven kemény pálczáit mindjárt reáverettette a nemes Kéky, meg a többi Nemzetes Birák Uraimék, akik csak akkor néztek nagyot, mikor az 1848-ik esztendő elkövetkezett. Mikor még az eredetére új magyar, zingarus Körti Bénit is testvérnek mondta ki a törvényt. Mint csakhogy a nemes úr vámon és réven egyjogú lett a paraszttal a fizetés tekintetében. Hogy

szinte teljes csodája elkövetkezni látszott a régi, parasztot és polgárt, csúfoló nótának:

Varga varr tanácsot, a szücs meg csinálja,
Az ország törvényét takács magyarázza,
Gombkötő és borbély azt deliberálja.

— Most még hozzá gyertek nemzetörnek. Hazát védeni! Ezt is bizonyosan fent sütötte ki Pesten valamely lelkes honatya. A humornak sem lehetett hiányán, mikor elgondolta és tervben is szépen összeállította: — ha az ellenség sok, no akkor mi meg ültessük seregrendbe, a mi magyarjainkat ott a Hajdúságon, Kunságon, Jászságon. Lelkesednek azok most. . . Még fegyver sem kell nekik. Becsületesen eljönnek mind. Le is verjük a német, a ráczius regimenteket egy szálíg mind. Azután az atyafiak haza is mehetnek mind. Fegyvert ne adjunk nekik. Minek is adnánk? . . . Elég ha annak idején Alvinczy generális ur adott már nekik. Sok hittel úgy sem volnának erányában. Majd hoznak magukkal.

El is indultak az atyafiak. Mentek. Mendegéltek. . . Nemzetes és vitézlő Csohány Miklós ur Nánás városából volt az egyik kapitányuk. Matkovich János tekintetes úr Tardosrúl, az őrnagyuk. Mert lehető, hogy Ő kigyelmének volt a legtánczosabb paripája, melyen eléggé begyeskedett is szép úri kantárával az őrnagy úr.

Az emberséges fegyver igaz ritkaság számba ment ebben a nemzetörseregben. Csikóbőrös kulacs, Miskolczon szőrből varrt szeredás csak megkerült valamennyinél. Hogy azért a forspontos szekereken ép úgy is néztek ki, mintha csak Viczispányt választani indultak volna Kálló városába. Göndör fürtű gubában,

virágozott szűrben, hosszú aljas bundában, sinórozott bekecsben, így öregesen hozzákészültek a háborúhoz. Volt ki fokost emelgetett, a másik fringiát, de a kasza, vasvilla is meg-megvillant a harcziasabb szándékú atyafinál. Tartván kotyogós kulaicsaik mellett jó tudománynak a vitézlő hadi mesterséget.

Mentek, mendegéltek a hajdu atyafiak hajnali harmat hullása alatt. Déli nap sütő fénye mellett. Körösmáknál tartottak szorgos pihenőt. Míg egyszer csak odaértek Schwechát alá.

Nagy vizsga nap lett ez ám! Eddig még csak biztatták őket az ellenség színével. Ágyúszót sem hallottak soha. Eltekintve ha, ritkán, Napoleon alatt kapitulált öreg katonák, disztrictusi székhelyen, sáros Böszörményben mozsarakkal lövöldöztek a főkapitány úr igtatásának nagy parádéjakor. És ime most egyszerre csak ottan állottak minden hét nyavalyáknak közepette.

Egyfelől már a falvakat látták lángolni Amott hadosztályok, ezredek törtek egymás ellenébe . . . De hiszen meg van írva a schwecháti híres nap története, ahol a mi hajdu atyánkfiainak legelébb is csak ilyen parancesszórással voltak:

— Állj! Meg kellett állni. Bárha okosabb lett volna előretörni. Na már hogy ilyen érthetetlen is az a hadi régula?

— Miért álljunk? morgolódott Csiha Gábor választott nemzetőri hadnagy uram, aki a szabadparaszti osztályból először volt Hajdu Nánáson szenátor. Evvel a rozsdás karddal meg nem lüvöm soha azt a bestefi ellenséget. Ha közelebb érhetnénk, legalább ütnénk a búbjokra. Koldulhatna attól az ebhitű német, ha ugyan kívánná még utána a minázsit. És valójában nem volt

helyes a vezér uraktól, ha mindjárt a regulához tartozott is, hogy így az ágyúk torkába állították tétlenkedni a bundás atyafiakat. Mert ámbátor finom jó, igen jó pánczél az a bunda jégeső ellenében, de mikor egy-egy álgúgolyóbis! Pédának okáért belecsapott a virágos bunda legkellő közepébe? . . . Aztán rétdoldali Nagy sógor, füstös Földváry koma, meg a többi sok más névtelen atyafi véresen, roncsolt testtel bukott le a földre, hát már ennek fele sem volt tréfa. Ezt már nem lehetett aczélkova taplóval elütni.

— Hát már minek is állunk itt? Hát már miért nem megyünk előre? Czilsajbának hoztak minket ide? Szülénk, családunk, gyerekünk van nekünk! Bizony ily erős beszédekre indultak az atyafiak a glédában. Az őrnagy, a kapitány alig birta szóval tartani őket. Szabad hajdu nem árult soha zsákban macskát.

Csak közelesen a csapat mellett, domboldalán, honvéd ágyúk voltak felállítva. Reguláris huszárok vigyázták az ágyút. Ezekre az ágyúkra különös hevesen tüzelt az ellenséges ágyúmester. Sok magyar huszár lehullott a nyeregből és a honvéd tüzér közül több haldokolt a roncsolt ágyúkerék mellett . . . Nézi, nézi ezt nemes Kéky Gábor uram Nánás városából. Neki kardja, csákánya, sőt talán még pisztolya is volt! Szép szálas ember volt a búzavirágkészin bekecsben. Hát látja, látja, mint fordulnak egyszer a huszárok, kiket szétriasztott a veszedelmes erős tűz. Látja, hogy a nyalka huszárok, mint indulnak parancsszóváltás nélkül, de igazándiból vágatva, a határ felé No már Kéky uram sem restelkedett tovább, hanem szólt, megrántotta a Matkovich őrnagy mentéjét. Egymás mellett állottak:

— Őrnagy uram! Őrnagy uram!

— No mi bajod édes fiam? kérdezte Matkovich nemes Kékyt, aki még mindig a huszárokat bámulta.

— Szaladjunk már őrnagy uram! Szaladnak már a huszárok is! mondá rémületes, sokat mondó rövidséggel vitézlő Kéky Gábor. Odamutatott a poros felhő irányába, honnét még villogott a kard és bokkrétázott a csákó forgó.

— El ne szaladj ebuggatta hajdu! Hanem csak most állj igazán talpadra! beszélük, az ősi kardját kirántva, Matkovich őrnagy így kiáltott volna a hajdukra. Azokra ugyan kiabálhatott . . .

— Jobb, ha az úr is szalad, még futásközben ráért ezt visszamondani nemes Kéky Gábor. Némelyik vitéz bundáját, tarisznyáját, sőt kulacsát is elhajította, az úgy is üres volt . . . Meg nem állottak Pozsonyig, a többi nemzetőr sereggel együtt úgy elszaladtak. Csak ott lehetett számba szedni a fűrge vitézeket.

A vezérkar, magyarul stób, nagyképű, kétkulacsos főtisztjei természetesen a megfutamodott nemzetőröket okolták a csatavesztés miatt. Pedig csak állottak volna ő kegyelméék is úgy fegyver nélkül, czifraszűrben, sinóros bekecsben, rezes fokossal, öreg kuruczkarddal órák számáig az ágyúk, puskák tüzének kitéve, ha vajjon cselekedtek volna másként tiszturaimék is, mint ahogy nemes és vitézlő Kéky Gábor úr tolmácsolta? Akinek leszármazó cselédecskéi még ma is csak „Őrnagy Kéky“ néven neveztetnek a jó hajduságon, ahol annyi a harmatos vadvirág, mint máshol az erdő.

AZ ÖREG TROMBITÁS.

Az öreg Nyakó hajdu, a súlyos birkabőr süvegét is a fejéhez számítván, jóval felülhaladja az ölet. A borzas bajusza jobbra-balra kihúzva, hatalmas ékesség. A bajúsz-tőben forradás, ott szúrás érte az öreg arczát. A homlokán is piroslik egy hatalmas vágott sebhely, mely a bozontos szemöldöszőrök közül élesen kidomborodik. Erről az öreg hajdu bal szeme gyöngébb is. Nem lólopás, házásás, korcsmai tulakodás közben szerezte a vén Nyakó hajdu ezeket a sebhelyeket, hanem a nagy Kossuth világban Vácz körül, meg Szőnynél, Perednél, hol hat ágyút ragadtak el a császár vitézítől. Midőn a kékdolmányos hajdu huszárok vitéz embereik módjára mérköztek a császár kúrazérjaival, a bivalynyakú, nagy nehéz vasas németekkel. Az a homlokvágás határozottan Vácz mellékéről származik.

Ezen emlékezetes időben vágott keresztül a vasas német a Nyakó hajdu csákóján; de a homlokán is sebet hagyott a kard. Az öreg Nyakó hajdu nem dicsekvő ember, mindazonáltal a széles vállát, a kerges öklét tekintve, elhihető, a maga utolsó porcióját megkapta a német is, sőt rajta kívül még sok más putinás német.

Ekkor még csapatosan ültek lóra és gyűltek

fegyver alá a szabad hajduk, csak Nánásbúl Nyakó nevezetű hajdu volt tizenkét olyan, aki fegyvert fogott a szabadság védelmére. Az öreg hajdu, az Alexander Nyakó, a huszártrombitához kapott kedvet. Hatalmas tüdejével még az ágyúk bömbölése közben, az ezernyi vágató mének dobogó, földrengető zaja között, fúvó szélvihar ellenében is úgy kifujta az attakra a jelt a vékony nyakú kürtből, hogy a Nikolausz huszárok fehér bajszú vén trombitása megírigyelte a tüdejét és mért-földre lehetett hallani ezt a rémletes erejű érezhangot, melyre a huszár százával vágatott a gyilkos lovasági viadalba.

Ezen zengő kürtjel mellett kaszabolták a németet a szép hajduföldi Bocskai huszárok, ő nekik trombitált a hosszúnyakú kürtből Nyakó hajdu, ki oly nagy dicsőségre emelkedett, tudatlan fiatal hajdu létére, amit még a Nikolausz huszárok sodrott bajszú öreg regiment trombitása sem érhetett el. Nyakó hajdut Klapka tábornok a maga szolgálatára rendelte, mint ordináncz trombitást és már ekkor, mint őrmestert tisztelte a többi hajduhuszár Nyakó Sándort, aki mint fiatal katoná, szörnyen kíváncsi volt és mikor a gyilkos golyózápóban fellovagolt szép Klapka tábornok a dombra, az együgyű hajdu is utána ugratta kesely lovát. Réá szolt a generális:

— Enyje te hajdu, mit lábatlankodól itt. Hát nem látod, hogy ide lő a német, mert ugyan hullott a földre a sok szegény véres magyar. Ha majd oszt meglőnek, ki trombitál nekem . . .

Nyakó hajdu, a trombitás, duzzogva visszalovagolt a domb mögé. Ilyen ember volt Klapka generális, a maga életét száz halálnak kitette, hanem aki hozzája tartozott, kikímélte a katonát.

Komáromból aztán, mikor a becsületes kapituláció után kihúzódott az utolsó magyar sereg, hajdu ezimboráival búsan, gyalogszerrel indult hazafelé Nyakó hajdu. Szép kesely lovát a német kötötte be az istállóba. Soha ilyen felfordult világot. Odahagyták még a nánási hajduk zöldselyem Boeskaizászlóját is, mire két karddal kezében volt kihímezve a fejedelem. Lovon indultak el a gyönyörű hajduföldről a hajduk, most obsitos bakancsos módjára gyalog kellett nekik haza poroszkálni. A komáromi czédula ugyan szabadította a német zászló alól szegénykéket. Ámde Nyakó katonatarisznyájában volt két rózsás csövű tiszti pisztoly, aranyozott czirádás fegyverek. Valamely csatában levágott vasas német tisztől örökölte azt Nyakó hajdu. Azonban az örökdő cserepárok ezt a két rózsás csövű pisztolyt kikeresték a kenyértarisnyából. Harezi trombitáját is csak úgy menthette meg, azt pantallérba kötött huszárköpenyébe rejtette el Nyakó.

Azóta őrizgeti ezt a régi módi, hosszúnyakú huszártrombitát. A trombita ércze horpadozott, de megöregedett a fürge Nyakó hajdu is. Göresös tölgyfabotra támaszkodva biczékel. Irhás birkabőr bundája lenyomja a vállát, súlyos birkabőr kucsmás feje, a ránczos, kedves öreg arcza előre hajlik . . . Sőt oly szomorú hírek szállinganak felőle, a régi homlokvágás következtében, szemére hályog ereszkedett. Kis unokái vezetgetik az öreg kérges hajdu huszárt, a Klapka trombitását.

Az öreg trombitás utóljára Aradon találkozott tábornokával, Klapka generálissal, aki a vén szürke emberben felismerte az egykori trombitás őrmestert. Parolázott vele és majdnem sírva fakadt a jó tábornok, ott a tizenhármak szobra mellett. Mondta :

— Bizony fiam Nyakó Sándor, nagyot fordult a világ. Ki hitte volna. Hát ti hajduk, hogy vagytok ott Nánáson? . . .

Az öreg Nyakó hajdu borzas, fehér bajuszára, mint a lassú őszi eső, pergedezett a forró könnyesepp. Érdes kezével mint szerelmes legény a fehérbőrű kedves leány arcját, olyan szeretettel, olyan gyöngéden simogatta végig a régi horpadt huszártrombitát. Sóhajtott az öreg :

— Drága jószág ez nekem! . . .

Régi, nagyon régi történet. Talán mesének is tetszik az egész. Ez a súlyos birkabőrkucesmás, félig vak hajdu ezen a hosszúnyakú trombitán rémletes szép nótákat tudott fújni a Klapka tábornok deli huszárainak. Hegyen, erdön keresztül harsant ennek a trombitának a hangja, mikor bögött az ágyú, nyihogott a paripa, lobogott a mente és halál kaszájaként suhogott a huszárok kardja . . . Azt hiszem, ilyenkor hangzott fel az a szörnyű csatakiáltás :

— Rajta! Rajta! Ilyenkor a hideg kilelte a vasas németet és menten nyüllá vált a jámbor svalizsér.

AKI ELCSÚFÍTOTTA A KÁLVINISTÁK TEMETŐJÉT.

A nánási hajdu határban ákáczfás kálvinista temető. Benne feketére festett fejfák sorakoznak keményen. A turbános fejfák ákáczfából, ritkábban diófából faragva. De kerül a kövér magyar temetőföldre leásva hatalmas császárkörtefának kemény törzse is. Az édes anyám sírjánál.

Megannyi törzsökös magyar név a fejfákra bevésve. Ma már ugyan kevély, csiszolt köveket is állítanak a hangulatos, nyaranta ákáczirágos kálvinista temetőbe a hiú emberek. Ezeket utálok. Virágot és fát ültet az egyszerű szeretet a temetőbe. Mégis találtam itt az ákáczok alatt egy öreg, mohás, repedezett sírkőt, hatalmas terméskőből faragták a hozzáértő mesterek. Czimert is véstek rája. Dudva nőtt a sírdombon. Engem megindított.

*

Betűzgettem az elmosódott betűket. A csöndes, hűvös, nyári virágoktól illatos temetőben egyedül állodogáltam itt. Csodáltam az idegen írást. Tünődtem az idegen szavakon. Nem a tele szájra való, megszokott magyar sírfelirat volt ez.

— Hier ruhet! Ily szomorú német szóval kezdődött az írás. Hajtott fejű sisak, vért, fegyverdíszítés is hivalgott a barna, repedezett, düledező sír-emléken kimetszve. Tovább betűzgettem az elmosódott, hegyes ékfejű, éklábú idegen betűket. Megtudtam: fiatal, huszonegy éves vértés német tiszt nyugszik odalent. E hadnagyocskát keseregte a katonás német felirat.

Osztán kibetűztem: „Adolf von der Lühe“-nek tisztelték a fiatal tiszt urat, amíg élt. Amikor még a svadronyban „Beine stramm angelegt! Himmel Donnerwetter! Cadron marsch! (Bürger Gardist) Galopp!“ és több más ily nem polgári szavakkal biztatta a legénységet a német lovas tudományokra.

*

Romantikára mindig hajlandó az ember. Mi hát ennek a repedezett, öreg sírkőnek a regénye? Eltűnődtem. Fejem fölött csöndesen susogtak a sűrű ákáczlombok. Fehér illatos fejecskéjét kaczkíásan meg-megrázta az ákáczirág. És a képzelet varázsfátyolt eresztett elébem. Ezen keresztül, mintegy elmosódva láttam a pokróczczal leterített katonaágyat. Fényes ruházatú katonatiszt társak sugdosódnak körülte.

Az ágyon hörgő emberi test fekszik. Arcza fehér. Olyan lányos még. Az ágy mellett szétszórva a hetyke hadnagy ruha. A poczakos regimentfeleser épp most igazítja pápaszemét. Sebvágó kést, kötöző szereket rakosgat a beteg ágya melletti kis asztalon. Az öles magas, hülye, pirosképű katonaszolga pedig bambán haptákol az ajtó mellett. Várja a további parancsot.

Kint a gyepes udvarban sikolytozó gyerekek idegen nótát dalolva, idegen szavakat kiáltozva kergetik

a virágról-virágra szálló lepkéket. Csak nem messze a beteg tiszt úr ajtajától közönbös, hideg arcú férfiak, asszonyok beszélgetnek. Olykor odamutat egyik-egyik ujjával, fejével az ajtó felé. Ezek magyarok. Részvét nem érzik szavukról. Nem sajnálják a haldoklót. Hisz a gyűlölt ellenség egy tagja, az elnyomó osztrák sereg katonája az az öntudatlan beteg is.

De most kinyilik az ajtó. A haldokló felveti bágyadt, megtört szemét. A fiatal vértés utolsó pillantását messze magukkal ragadják a nyári égbolt futó, fodros felhői . . . Viszik, viszik a felhők nagy Németország felé. Ott jó öreg édes anya kötöget, mereng az ősi udvarház ódon szobájában. Fiatal, délczeg fia a mindene. Róla gondolkodik. Hetyke vértestiszt. A bécsi hadúr leküldötte őt messze barbárországba, vadon Magyarországra a lázongó, szilaj magyarokat megfékezni, rendben tartani. Viszik, viszik a könnyű futó felhők a haldokló utolsó pillantását az édes anyához.

*

A hadnagy már meghalt. A poczakos felcsér épp most nyomta le szemét az örök álmra. És a bajtársak hajtott fővel indulnak az ajtó felé. Már itt nincs segítség. Sarkantyújuk peng. A poros utcán kürtszó zendül. Az izmos, bivalynyaku vértések füttyöreszve gyülekeznek parancshoz.

*

Előbb ákácvirágot szakítottam a fáról, mely egyik jó ösmerős sírját árnyékolja. Ezt hogy megszágtam, édes érzést illatozott az én kedves, gyöngé virágom. Messze felnéztem a barna, elhagyatott sírkő felett a felhőkbe, mik lopva kandikáltak keresztül a

zöld lombokon. És ekkép ellágyulva, a kötögető öreg mama karosszéke mellett ott láttam egy kékszemű, hamvasszőke hajú kis Gretchent is, kinek kedvencz színe a lilaselyem, kedves virága az ibolya. Neki sem hordoz már több bohókás, szerelemszavak miatt kedves levelet, messze Magyarországból, az ismeretlen vad hajdu földről a császár úr postamestere . . . Ő, bizonyos, örökké siratni fogja a kuzint, — legalább a gyász első éveiben még; harmattiszta könnyeivel siratja majd a nyurga vértés hadnagyot, akit ellenséges indulatú puskalövés vagy talán a föld lázas nyavalyája fektetett oda az idegen hantok alá . . .

*

— Azt a hadnagyot érted? bólintott az öreg bátyám, a régi viselt hajdu dolgok nagy tudója, a czímerére kevély nemes. Azt a németet érted öcsém? Ott a mi temetőkben? Az luteránus német volt. Osztán a pápisták azt mondták a mi atyánkfia, azért került ki oda a mi temetőkbe . . . Dehogy a ló rugta agyon . . . Sem a betyár pisztoly nem okozta kora halálát . . . Hektikát mondtál? . . . Az se! Erősebb volt a bivalynál. No jó! Hát elmondom.

*

A szabadságharcz után rendelték ezeket a németeket a nánási garnizonba. Olyan spion, meg bakterféléknek. Mindössze egy vasas századot. A hajdu urak eleinte nem igen barátokoztak a tisztekkel. Még nem felejtették az aradi tizenháromat . . . Azonban az őszi agarászatok, a ló, a kártya, a bor barátság a tél hosszú éjszakáján összehozták őket. Különben azt is tapasztalták, nem oly rossz németek ezek, mint vassal bélelt plundrájuk mutatta. Azt meg nem tudták be

hibájukul, hogy annak idején a magyar honvédhuszárok mindig oly irgalmatlanul paskolták őket. Sőt még ez némileg enyhített ama balos körülményükön, hogy németnek születtek az Istenadták. Agarászatok alkalmával most is finoman tudtak szaladni a nyúl után. Nem hiába, hogy rokonság velük, tréfálkoztak a jó hajdu urak, persze mikor maguk között voltak. Mert ebben a zsandáros világban legfeljebb csak a boros asztal mellett mérközhettek a némettel. Hanem ott aztán mérköztek is.

Ez a fiatal vasas hadnagy, aki ott porlad a nánási kövér magyar hantok alatt, különösen hivalgott az ivási tudományával. Egyszer osztán fogadásból egy szikár, de vastag, vörösnyakú hajduval kötött össze. Ez a hajdu vendéglátóban járt Nánáson. A szabadságharcz alatt már mint huszárhadnagy is megszokta a németek pufolását. Tehát szívesen reá állott a fogadásra. Hajnali virradásra mindenki kidőlt a két „bruder“ mellől. De rajtuk még nem igen kottyant a bor ereje. Erősen állottak. Mignem a pálinkára tértek át.

— Fél liter törkölyt egy hajtókára, javalta az egykori honvédhuszár.

— Sehr gut! parolázott a hosszú német.

Meg is itták a méregitalt. Egy hajtókára hajtotta fel mindakettő a húsz esztendő öreg, kisüstön főtt tűzitalt. Hanem a hosszú németet abban a perczben megütötte a guta, a kis szikár huszáron is sok eret megvágta addig a felcserek, míg felnyitotta szemét, míg magához jött.

— Így került az a német, az az egyetlen német a nánási kálvinista temetőbe, fejezte mondókáját czímerére, hajdu mivoltára kevély öreg bátyám. Mind-

amellett jó fiú volt az a német. És én sokat megbocsátok neki. Hanem azt az egyet soha meg nem bocsátom, hogy így elcsúfította a temetőnket...

Azóta áll elhagyatva, elfeledve a virágos hajdu temetőben egy szomorú, magános német sír.

OSZK

KÁDÁR ISTVÁN POSTAMESTER.

Polgár Kádár István nemzetes úrnak a Hatvan-utczában, a híres tizenháromváros felé volt becsületes, szép téglaháza. Ugyanezen Kádár nemzetes úr volt a debreczeni postakocsi közlekedésnek is a vezetője, Debreczentől messze határokig.

Hanem az öcsémuram vagy hugomasszony lelkem azért ne gondolják olyas valami formájú postambernek Kádár István uramat, mint ezek a mai gyöngeviolaszál hivatalnok urak, akiknek csakugyan hasznosabb dolguk nincsen is, minthogy a stemplit pecsételgetik azokon a gyöngén rózsás, pacsuli illatos kupertákon, melyekben selyem paruplis nyurga urfiak és tunikás, borzas leányasszonykák turbékolnak aranyos szerelmi hazugságokat, egy kis epekedő szenvedélylyel felspékelve . . .

Merthogy nagyobbban fordult meg a Kádár nemzetes úr mestersége. Ménes számra tartotta a kocsi lovakat. Voltak neki olyan bőrs fedelű nagy kocsijai, bagázsiaástúl belefért harmincz bécsi útaskereskedő egyetlen egybe. Aztán a régebbiek az ilyen alkalmatossággal való utazást nevezték delizsáncznak.

Ennek a postaközlekedésnek volt vezetője Kádár uram. Habár nem is volt ő kigyelmének sem arany-

esillagos katufrékja, sem kövér aranyrózsás tiszti sapkája, mint a mai Posta János hivatalnok uraknak. Ő csak abban a becsületes gúnyában járt, melyekben az ősei megöregedtek. Hétköznap birkabőrös bekecs, bőrnadrág és gombosfejű, vékonynyakú aczél sarkantyúval nehéz borjúbőr csizma. Nagy, mint torony, erős, mint torony, szóval igazi debreczeni csizmadia munka. Azután az a kerek karimás, hegyes bóbitás czivis kalap, mely ha ünnepi, akkor ragyogós, fekete, mint a bársony és bolyhos, mint a szegedi ráczpapnak az összenyomott palacsinta kalapja . . . De a sötét diófa komótból csak vasárnap vagy sátoros ünnepek dicsősége alatt vevődött ki a finom posztó mente a virágczifrázatú ezüstgombokkal, meg a se-lyemvirágos bársony mellény, melyen ujjszéles volt aranyból a paszománt. Hát ilyen postamester volt Kádár István uram.

Az úttal, sárral voltak a nemzeti urnak különösen számos vesződése. Mert mindig hírneves volt a debreczeni sár. Szegény vármegyebeli emberek már 1715-ben panaszlották Méltóságos Gróf Károlyi Sándor Generális urunknak, hogy bárha Debreczen annyi ezer forintokat elszededet is vámokért, hidakért, hogy azon akár az egész várost meglehetne kövel rakatni, mint Bécsset vagy Posonban, mégis Debreczenben mindig olyan sárban jár a szegény vármegyebeli ember, hogy majd minden marhája, szekere belevész . . . És bárha jóval több, mint száz hosszú esztendő mult el ez idő óta, mégis az utak a Kádár uram postamesterkedése idejében sem voltak barátságosabbak, hogy sokszor még húsz erős paripa is nehéz szerrel, tajtékot izzadva birta vonszolni a gazdásan felmálházott kerekés bárkát. Mert még ekkor Csorba polgármester úr nem

hozatta rendbe az utakat. Kincseket még akkor nem költött a pallózásra, kövezésre a városi vagyonból. Az a híres Csorba polgármester, aki cigánycsaládból származott s az osztráktól küldetvén ült a debreczeni patri-czius családok büszke kormányozó székébe. Az ötvenes években küldötték . . . Nehéz erkölcséről még a nagy hortobágyi pusztán is túl-túl szállott a debreczeni cigány polgármesternek híre.

Azonban még ekkor új szita volt a szegen. Sem Kádár István uram nem ösmerte személyéről a polgármestert, sem Csorba a postamestert. No de hiszen szépen összeösmerkedtek.

Hatvan-utczán, csak közel a Kádár házhoz, megakadt a delizsáncz, hiában biztatgatták a lovakat a kocsisok . . . Kádár István uram, ingujjra felgyürközve, a kapualjból bámulta czivis egykedvűséggel a tülekedést. De végül maga is felindult az egyik lógós makaes viselkedésén. Különben is vérből való magyar embernek, ha csak nem vallja a nazarénus hitet, könnyen felszakad az epéje. Mi nem is csoda, ha hozzáveszszük, hogy a felakadt bárkából még a sietős bécsi utasok is óbégatnak kifelé, attól való féltükben, hogy napalkonyat előtt nem találják elérni Tisza-Füredet. És majd a hortobágyi pusztaság közepén nehezedik nyakukba az éjszaka, meg az a sok híres hortobágyi szegénylegény.

Azért Kádár István uram csak beszaladt az udvarra, nagy sebtiben felkapott egy petrencze rudat, no aztán neki az erkölcsös szürke lógós lónak . . .

Csorba polgármester a város hintójában éppen arrafelé kocsikázott. Meglátta ezt. Azonnal oda parancsolta huszárját a dühös Kádárhoz.

— Hallja bátyám, ne hóhérolja azt a szegény

lovat, mondá a szintén idegen földről származott huszár, holott ha szemét kinyitá, láthatta volna, hogy Kádár uramnak magasabb a hangja, mint mily súlyos az ütése.

— Mi közöd hozzá, toppintott felé Kádár és most már valójában hatalmasat ütött a szürkén.

— Meg ne üsse többet azt a lovat! Polgármester úr parancsolta, mondta most már komolyabb fontoskodással a huszár is.

— Elkotródj innét ebadta! rikoltott nagyot Kádár, de el is csodálkozott, hogy pillanatra még a petrencze rudat is letámasztotta a sárba. Hanem aztán újult erővel neki fohászzkodott a szürkének, csak úgy puffant és kiáltotta: — Ha a polgármestered volna itt lógón, még azt is oldalba verném . . .

Csakugyan ki is kapták a kátyuból a nagy bagázsia kocsit a petrenczével jól felbuzdított szegény lovak s tovább hajtattott Csorba polgármester is, miután előbb huszárjával följegyeztette a Kádár István uram gangos házának a numerusát. Mivel jól hallotta, mint megtisztelte őt gazduram.

Másnapra czitálták Kádár Istvánt. El is indult hát a hívásra a nemzetes úr. Posztó mentéjét bizony fel sem vette. Csak úgy birkabőrös bekecsben, bőrös nadrágban, hájas, súlyos csizmáiban.

— Hová igyekszik hé? a zsiros pátricziust a polgármester előszobájában ily szókkal megállította egy huszár.

— Ide ni! Hé! . . . bökött ujjával a polgármesteri szoba szárnyas ajtaja felé Kádár István.

— Várákózzék elébb!

— Mán én nem! Engem hívtak, mondta Kádár oly erős hangon, hogy azt a polgármester a harmadik

szobából is meghallhatta. Dühösen nyitotta az ajtót Csorba.

— No bujjék be kend! reáförmedt Csorba Kádár István uramra.

— Adj Isten kendnek is! köszöntötte a czivis Csorbát hasonló becsülettel.

A fekete füstös arcú polgármesternek majd kippattant a dühszikrájától két szeme, úgy reámeresztette Kádárra, kérdezvén:

— Hát nem ismer kend engemet? Nem tudja kend, ki vagyok én?! . . .

— Mán hogy én?! . . . Óh hogylene, felelte Kádár István a legnagyobb lelki nyugalommal, milyen nyugalomra csak debreczeni kálvinista czivis képes. Hisz nagy Debreczen városban hároman vagyunk, akik ilyen rokoni mester hivatalban vagyunk . . .

— Ezt megint már hogy érti kend? kérdé Csorba, már inkább csudálván, mint haraggal, a különös embert.

Kádár István uram gombolt egyet a bekecs felső kövér ólomgombján. Aztán lenézőleg, csakúgy félvállról, még szürke szemével is hunyorítva, csúfolkodó, kicsinylő hangon odavetette:

— Ha tudni akarja kend, hát úgy Én a postamester, Elkán a gyepmester, meg kend ni Kend a polgármester! Mink hárman vagyunk nagy Debreczenben az igazi mesterek.

Csorbának sehogysem volt ínyére a kedélyes magyarázat. Dühét elfojtotta ugyan, de mindamellettt ötven pengő forintokig megbírságolta Kádárt.

— Ám én nálam mostan nincs pénz, mondá Kádár.

— Hát hozza kend fel holnap! De behozza ám! felsőbbkődött a polgármester.

— Nem felejttem el! 'sten áldja kendet! búcsúzott Kádár, felemelt fővel. Egyenesen, büszkén lépett a zsiros, kenőcsös hétköznapi ruhában.

Csorba polgármester azonnal hívatta Szöllőssy főkapitányt, aki debreczeni származású ember volt. Főkapitány úr egyszerre megmagyarázta neki, hogy micsoda nagy vagyonú, nagy becsületű a debreczeni polgárok között Kádár. Csorba tovább nem kérdezősködött, csak köhécselt és nagy fekete szemével elmélyedten nézegette a falon a város festett czímerét, melyben foglaltatik bárány is, keresztes apostoli zászlóval állva a szétnyitott biblián, de melyben foglaltatik büszke pálma, ragyogó égi tűz és sas formájú mádár is.

Másnap Kádár István uram csakugyan pontosan befáradott a polgármesteri hivatalba. A régi kenőcsös ruhában tisztelgett ugyan megint. Hanem hóna alatt két takaros, vasalt ládika volt, de meg mellén is dudorodott erősen a bekecs.

— Hozta Isten Kádár István nemzetes uramat, kiáltotta most már az asztaltól jóelőre Csorba polgármester. Mosolygott is. És kínálta. Üljön le. Foglaljon helyet a nemzetes úr.

— Köszönöm szíves barátságát a nagyságos úrnak, húzódozott az öreg Kádár. És gúnyosan végig futtatta tekintetét a finom bársony pamtagon és saját zsiros, kenőcsös bőrnadrágján . . . Még betalálnám piszkolni ezt az izét?

Pakolódni kezdett. Előbb a két ládát tette az asztalra. Csorba úr nézte, hogy mi lesz most? . . . Hát a nemzetes úr felnyitotta mindakét ládának a titkos kulcsos fedelét. Vert sárga arannyal volt az egyik láda telidesteli. Mint a jázmin virág harmatos

fürtje, oly szapora halmazban csillámlott a másik ládában a tiszta új veretű ezüst tallér . . . És még a bekecsből is előhúzott egy nagy bukszát a gazda. Szinte felnyitotta azt is. Oda tette azt is az asztalra. Az meg ropogós német bankókkal, ezresekkel, százásokkal volt telve.

— Tessék nagyságos uram! Válogassa! Melyikből kell? Hadd fizetem ki azt a kis apró pénzt, unszolta a polgármestert Kádár, csipkelődésnek lévén postamester uram is alkalomadtán szíves barátja, mint minden muskotály ezivis.

— Az Isten áldja meg Kádár nemzetes uramat, mosolygott Csorba polgármester kérlelőleg, hisz nekem mindegy, akármelyik.

— No mert nekem is! szólt Kádár. És minden további beszéd nélkül lefizette a büntetéspénzt a híres cigány polgármesternek, aki ezidőtől mindvégig nagy tisztelője maradt a kenőcsös ruhás nemzetes úrnak.

OSZK

811
w

RÉGI HAJDUK MULATOZÁSAI.

Ezelőtt csak náddal, tüzet nehezen fogó gyékény-nyel voltak a fehér házak beborítva. Ezelőtt csak kis ház meg nagy ház volt, mégis több jó ember, több igaz barát megfért benne, mint ma, mikor olajjal festik a ház falát barnára és némelyik helyütt van hat szoba is, mint ezelőtt csak a szentmihályi gróféknál. De meghogy ki van cserepezve a tető is, meg a kémény, melyen ezelőtt gólya fészkel.

Ezelőtt a búza is veremben állott esztendők számára, ma már magtárakat építenek annak is, pedig még hogy egy-két hónapig szárad benne, már is eladják az idén. Ezelőtt minden szombatn este meleg túrós bélest, vajas friss kalácsot tettek a házi cseléd elé is, kivel nem szégyelt leülni egy tálhoz a gazda sem, ma már annak is csak béréig terjed a becsülete . . . S aki ezelőtt gazda uram volt, az nemzetesnek hívatja magát ma, a nemzetes pedig ténsúr címre kívánczik, ezelőtt pedig a habos, ezer ránczra vasalt hófehér gatyában is nagyobb volt a becsülete, mint ma, mikor pantallont húzott a czombjára.

Azok a kedves fehér házak belül az árkokon . . . A nagy ház, a kis ház, a pincze, a két kamara, egy az asszonyoknak, másik a nagyobb a gazdának. Azután

a széleshátú, szabad téglatűzhelyek, melyeken illattól párologva rotyogott a fazék, másik részen meg hegyes nyárson forgott, sistergett a pecsenye, mely ropogós szalonnával volt béelve . . . Micsoda illat! Milyen kipirult, kimelegedett arcú gazdasszonyok a havas fehér kötővel.

Aztán ha egy-egy őszi, téli napon, mikor már alkonyodóra csukódott a beteg téli nap vörös szeme, micsoda nagy riadalom gerjedt, ha megcsendült a csengő . . . Hogy körülölelgették a vendéget, ha megjött a hugomasszony lelkem neve estélyére. Bajusza csupa zúz volt, mikor letette a nehéz, fehér, lomposzórú juhászbundát, még pipát, kulacsot, egész sereg fegyvert is hoztak utána. És azok is minő fegyverek voltak? A puska természetesen még kapszlis! A nagy rezes, ezüstös orrú pisztolyok pedig még a török háborúban játszottak szerepet — hajintani, a török pasát ló hátáról lehajintani vele.

— Jár a farkas, magyarázta aztán az öreg vendég e szánkóderékbeli arzenál jogosultságát.

Azután milyen kedves, milyen testvéries volt az is, hogy a leány mind hugomasszony volt, kik meg a legényt „bácsinak, bátyám“-nak szólígtatták . . . És a leánynak milyen fehér volt az arca. Puhák, kövérek a kezecskéi. Ha amúgy egy-egy pajkos szó esett, hogy szökött az édesnek a pirosság az orezájára, ki is futa menten. Biz alig-alig tudták ismét beédesgetni.

Dió béle a tördelt héj közül kisárgállott, kifehérlett. Tányéron a piroscsikos búzás almák. A bakator vörhenyes szemei alighogy megfonnyadtak. Mázos kancsóknban a bor, a fehér porcellánton magyar czimier, virágok között hosszúfarkú páva . . . Fent a kanapén az asszonyok, lent, lejjebb pipázgató, beszélgető fér-

fiak, a sut felé pedig a gyermekek. Azután nagy tálakban hozták a harmatgyöngge malaczpecsenyét, melynek gözétől a szent is étvágyra gerjedt volna.

— Komám asszony, talán mazsolaszőlővel nevelték ezt a frislinget? . . . Áldom is a keze munkáját, dicsérte így a pecsényét az egyik jó barát, akinek fordultak néha ilyen tréfás szavai.

A bárány is? Meg a pulykák, kacsák? . . . És a fánk?! Belül az illatos málnalekvár és kívül a két aranysárga kövér pofája között a fehér pántlika, a legszebb szivárvány . . . Meg a pite, meg a pogácsák, a csemegesütemények a fehérnépnek, mikből megszólás nélkül lehetett pakolni még az otthon maradt gyermekek részére is, ha számos teendői közt a pirospozsgás arcú, fehérfőkötős háziasszony megfélekedett volna, aki kívül a konyhaházban a tiszta, takaros eselédányok között, mint valami fő-fő hadigenerális úgy rendelkezett, úgy parancsolgatott.

Majd tudná az ég, hogy s mint a nagy Mocsár cigányék is előkerültek. Rossz, foltos volt biz annak mindeniknek az atillája. Piros nadrágán is olyan volt a fehér bőrfolt, mint ahogy illik vén asszony fehér kontyához a piros rózsa. Hanem hegedűje jól szólt. Hanem a klarinétot jól tudta a másik billegtetni, mikor csendesen, lágyan, andalgósan rápendült az ablak alatt:

Őszi harmat hideg eső,
 Őszszel érik meg a szőlő,
 Ha megérik, bornak szűrik,
 Barna kislányt férjhez viszik . . .

Erre pedig aztán rendesen az a kopogós, ropogós nóta következett:

Szeretnék szántani . . .

Hanem már ekkor egyik-másik fürgébb legény ott is szaporázta a tánczot a ház közepén, miközben mások a nagy terített asztalt igyekeztek eltakarítani. Az öregebb urak a kis házba szedelődzködtek át, ott forgatták a kancsót. Egyik a fehér ürmöst szeretgette. Másiknak a vöröságyasban telt gyönyörűsége, mígnem jobb kedvre vidultak és valamelyik rákezde a nőtát . . . Milyen gyermekes, milyen egyszerű, milyen kedves, öreges nóta volt az is. Illett az a reszketős öreg hang hozzá, mint zongorán a megereszkedett rézhúr zörgő, pattogó bűgása. Minden sorát ismételve kellett mondani. Az asszonyok, hajadonok, legények még a nagy házból is átjöttek meghallgatni, mikor a házi iskolás fiú híradással volt:

— Danolja már Daróczi bácsi a nótáját . . .

Némelyiknek még köny is lábbadt a szemébe, pedig olyan együgyű volt az a nóta?

Ki vert meg báránykám?
 Juhász bácsi asszonykám.
 Mivel vert meg báránykám?
 Göresös bottal asszonykám.
 Hogy sirtál báránykám?
 Ehen, behen asszonykám,
 Ehen, behen asszonykám . . .

(Dobó néni újabb beszédbe kezd.)

. . . És a kedves Dobó néni keskeny vékony kezével egyet símita kötőjén, amint ott üle, köhéscsele is előbb, aztán újból kezdé. Mosolygott az öreg arcza.

— No hát az meg úgy történt, még akkor magam is, a gazda is fiatalok voltunk, — a gazda, az a férje volt, aki már elhalt szegény. Még akkor itt a hajduságon az úrhatnamság nem volt ennyire, hogy egyik

ember feljebb látott voln' a másiknál, aki nemes volt, hát úr volt, ha gatyaszárban járt is, aki pedig nem, hát nem . . . A búza már virágzott, vagy tán már érik is, mikor következik orosz kalendárium szerint György napja . . . Dorogon volt egy kedves emberünk, Kozák György uram. Nagy névnapot szokott tartani. Az első úri rendek asszonyostúl, meg mink középrendekek összeszoktunk ott jönni. És a fiatal nagy földesasszonyok, meg mi paraszti nemes asszonyok egymást karonfogva úgy szoktunk ott cziczázni, tánczolni, mulatozni, mint kezes bárányok, nem mint a mai lenézi világban.

Mentünk mink nánásiak három kocsival is. Külön a menyecskék, leányok, külön szekéren hátul a férfiak. Ruháinkat, főkötüinket persze kiakartuk kímélni, mert a ruha többnyire fehér és vasalt volt. De milyen fehér, mint az angyal szárnya. A főkötüket pedig Fodorné asszonyom készítette. Fekete selyemből vala, de csipke is bőségesen rajta és mint becsületes munka, illő drága . . . Azért csak viselő, közönséges ruháinkban valánk, míg elértünk Dorog alá, hol a feszület van, mellette ákáczfák bokorban és búzatáblák. Kék búzavirág, piros pipacs a búza között. Itten előszedtük a kocsiládákból ártatlan szép fehér gála ruháinkat, a selyem derekakat, melyeken aranyzsinórozás, köves gomb is elégséges vala. Czipellőinket. Fejkötőinket. Azután bementünk a fák mögé, a búzatábla közé, melynek már aranyozódtak a kalászhai.

— Látlak, látlak, hamiskodtak a férfiak a kocsikról. A tokaji hegyen a szőlőpásztor is így ijesztgeti a bujkáló tolvajokat.

Az a sok szép fiatal asszony és leány . . . Már leáldozó félben vala a nap. Némelyiknek megara nyozta fehér vállát, kerek, rózsás nyakát, meg a szőke

hajfürteit, másiknak gömbölyű karján futott végig a napsugár . . . Alig egy-két szó és mihamar felöltözénk a búzatábla közepében az ünnepi ruháinkba . . . Még ma is jól emlékezem — a Kati . . . Az leány volt! Szöcskő pattant fehér lábára . . . Felsikoltott. Mi meg kaczagtunk. Beh hamis is a fiatalság. És mint valami szép tündér sereg, olyanok voltunk, mikor felöltözve kijöttünk a búza közül. A pruszlakra vadborsó piros virágából tűztünk bokrétát. Még gyűrődés sem vala ruháinkon, mikor Dorogra megérkezénk. Mindenik csak a mi tánczunkat esengte a férfi.

De mikor aztán másnap hazakerültünk, nézem, nézem, keresem, hát biz elveszítettem én valamit, — mit? . . . Marczelin selyem keszkenőmet, mit még keresztapám hozott a debreczeni nagy vásárból . . . Hejnye, hejnye, búsultam, csak még egyszer láthatnám, szívesen annak adnám, aki felmutatná, biztosan oda maradt a búzatáblában, ahol öltözködtünk. A gazda pedig nem szólott semmit, csak hallgatta panaszimat . . . Még akkor fiatal párok voltunk együtt. Egyszer nyeretgetett lovára és elnyargalt. Már nehezen is vártam. De végre visszaérkeze, alig pattant le lováról, már is mondotta:

— Találtam valamit . . .

— Mit? — kérdezém én.

— Ezt ni! . . . és imhol felmutatta marczelin selyem fejkendőmet, de csók ennek az ára . . .

— Én pedig már nem szegem szavamat, mondám én, hisz úgy mondtam, annak adom, aki még egyszer előmutatja. Tartsa meg hát kelmed. Használja el nyakbavaló kendőnek, mondám neki.

— És a csókot? — kérdezém én az öreg nénitől.

— Hej, hej, maga pernahajderje, mondta moso-

lyogva a néne, maga hamis . . . Nohát nem panaszkodhata amián sem az én kedves lelkem gazdám, hej, hej, ismételte, fejét kissé előrehajtva az öreg néne, kinek szép öreg orczája úgy kipirult a régi emlékeken, hogy szinte elsímultak a ránczok és pillanatig mintha ismét csak az a szép fiatal kékszemű menyecske lett volna, aki ott a dorogi búzakalászok közt elveszíté marczelin selyem fejkendőjét.

Hogy pedig az a marczelin selyemkendő milyen is volt voltaképen? Hát az igen finom selyemkendő volt, épp mint amely finom a régiek selyemkendője szokott lenni; azonban nem fekete volt, hanem sötétkék, a széliben meg pompázó, ragyogós pántlikahúzás. Ilyen kendő volt az a marczelin selyemkendő. Suhogós, mint hab, éppen fiatal, rózsaszájú szép menyecskék fejére való.

OSZK

TARTALOM

	Lap.
Darócezi hadnagy leányai	1
Hitvány esászi ur	9
Boros Pila, a bűbájos	21
Csizar Mátvás úr hadnagysága	27
Eujdosó Sári Péter	33
Nagyhajú Andorás	39
Földfelosztó szegény hajduk	45
Fortélyos hajduk	53
József esászár és a Bűdi Dogáli káposztája	57
Böszörményi veszedelem	61
Oláh főhadnagy és a vasas kapitány	77
A hajdu bűvészmester	81
Mikor a Kékyek odahadakoztak	89
Az öreg trombitás	95
Aki elesúfitotta a kálvinisták temetőjét	99
Kádár Isván postamester	105
Régi hajduk mulatozásai	113

SZEGED

ENGEL LAJOS KÖNYV- ÉS KÖNYOMDAI MŰINTÉZETE

1900

